

Yazar/Author
Zeynep ÇOLAK*

Makale Adı/Article Name

Modernitenin Paradoksları, Toplumsal Değişim ve Edebi Alandaki Yansımaları

Paradoxes of Modernity, Social Change, and Reflections in Literary Field

ÖZ

Edebi-estetik alanın sosyal, kültürel ve siyasal alanlarla iç içe geçtiği savından hareket eden bu çalışma modernitenin toplumsal, kültürel ve ekonomik dönüşümlerini ve beraberinde getirdiği paradoksları sosyolojik ve edebi bir perspektiften ele almaktadır. Sanayi Devrimi ve kapitalizmin yükselişi, yalnızca üretim süreçlerini değil, aynı zamanda bireylerin toplumsal rollerini ve kimlik algılarını da derinden etkilemiştir. Çalışmada bu etkiler kapitalizmin bireyleri işlevsel varlıklara indirgeyerek yabancılaştırdığı, duyarsızlaştırdığı, toplumsal bağlarını zayıflatarak onları anonimleştirdiğini ileri süren Marx, Durkheim, Simmel ve Weber'in analizlerinden yola çıkılarak incelenmektedir. Kapitalist modernitenin özgürlük vaadinin bireyi sınırlandıran toplumsal yapılara dönüştüğü bu makalede ayrıntılarıyla incelenmektedir. Modern kapitalizmin birey ve toplum üzerindeki bu paradoksal etkileri, edebi eserlerde de geniş bir şekilde yansımaları bulunmaktadır. 19. ve 20. yüzyıl edebiyatı, sanayileşmenin yarattığı yalnızlık, yabancılaşma ve kimlik krizlerini işleyerek bu etkileri ortaya koyar. Bu çalışma bu çerçevede Dickens, Flaubert, Kafka, Camus, Orwell ve Beckett gibi yazarların kapitalist modernitenin paradokslarını eserlerinde nasıl işlediklerini ortaya koymaktadır. Bu perspektif içerisinde bu makale, toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasal anali ve edebi analizleri bir araya getirerek, bütünlüklü bir bakış açısı içerisinde modern kapitalizmin insan ve onun imgelemi ile toplum üzerindeki etkilerini analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Modernite, Sanayi Devrimi, Kapitalizm, Toplum, Kültür, Edebiyat.

ABSTRACT

This study, based on the argument that the literary-aesthetic field is deeply intertwined with social, cultural, and political spheres, examines the societal, cultural, and economic transformations brought about by modernity, alongside the paradoxes these changes create, through a sociological and literary approaches. The rise of the Industrial Revolution and capitalism profoundly impacted not only production processes but also the social roles and identity perceptions of individuals. Drawing on the analyses of Marx, Durkheim, Simmel, and Weber, this study investigates how capitalism reduces individuals to functional entities, alienates them, desensitizes them, and weakens social bonds, rendering them anonymous. The article further explores how the promise of freedom offered by capitalist modernity paradoxically transforms into structures that limit individual autonomy. The paradoxical effects of modern capitalism on both individuals and society are also widely reflected in literary works. Nineteenth and twentieth-century literature extensively addresses the themes of loneliness, alienation, and identity crises brought about by capitalist modernity. In this context, the study explores how authors such as Dickens, Flaubert, Kafka, Camus, Orwell, and Beckett engage with the paradoxes of capitalist modernity in their works. By integrating social, economic, cultural, political, and literary analyses, this article offers a comprehensive perspective on the effects of modern capitalism on human beings, their imagination, and society as a whole.

Keywords: Modernity, The Industrial Revolution, Capitalism, Society, Culture, Literature.

Extended Abstract

This study explores the paradoxical influence of modernity, focusing on social, cultural, and economic transformations through both sociological and literary perspectives. The core of these transformations is rooted in the rise of industrialization and capitalism, particularly during the Industrial Revolution, which fundamentally altered not only production processes but also the social roles and identity perceptions of individuals. Drawing from thinkers such as Karl Marx, Émile Durkheim, Georg Simmel, and Max Weber, this study aims to explore the profound impacts of capitalist modernity on individual and collective life, emphasizing the alienation, desensitization, and fragmentation of social bonds in modern society. Through a critical examination of literary works from the 19th and 20th centuries, the study also uncovers how these societal changes are mirrored in literature, where themes such as isolation, identity crises, and alienation are vividly portrayed.

The rapid industrialization of the 19th century, driven by technological advancements like the steam engine and mechanization, transformed production methods and led to the development of factory-based economies. Traditional artisan and agricultural systems were replaced by large-scale, mass production industries, marking the rise of capitalist economies. This shift in production also brought about significant social changes, as individuals were forced to redefine their social status within the emerging capitalist structures. As Karl Marx points out, capitalism created a stark divide between those who owned the means of production (the bourgeoisie) and those who only had their labor to sell (the proletariat). This economic and social division, Marx argues, is the foundation of modern capitalism's most profound contradiction: it promises freedom but ultimately limits individuals by reducing them to functional entities whose value is determined by their economic output.

The alienation that arises from capitalist modes of production is a recurring theme in Marx's analysis. According to him, as workers become disconnected from the products of their labour and from the production process itself, they become alienated not only from their work but also from their own sense of self and community. This alienation extends beyond the workplace, influencing social relations, as individuals begin to see themselves and others as mere commodities within a system that prioritizes profit over human connection. This is one of the central paradoxes of modernity: while promising progress and freedom, it simultaneously erodes the social and personal bonds that constitute meaningful human existence.

Émile Durkheim's concept of anomie offers a sociological lens to understand the breakdown of social cohesion during this period. According to Durkheim, anomie arises when societal norms and values become unclear or are no longer applicable, leading individuals to experience a sense of normlessness and disorientation. The rapid economic and industrial changes brought by capitalism disrupted traditional social structures, leaving individuals without clear guidelines or a sense of purpose. In this environment, individuals struggle to adapt to the new social order, leading to feelings of isolation, purposelessness, and moral confusion. For Durkheim, the weakening of collective consciousness in modern capitalist societies created a state of anomie, where individuals are left to navigate their lives in a social void, disconnected from the larger community. This moral disintegration exacerbated social alienation and contributed to the identity crises that emerged in the modern era. Anomie is thus a key feature of the paradox of modernity: the industrial and capitalist promise of advancement led not to cohesion but to the dissolution of social solidarity.

Georg Simmel's observations on urbanization provide further insight into the psychological effects of modern capitalism. With the migration of people from rural areas to rapidly growing cities, traditional social bonds began to weaken. City life, characterized by its fast pace and anonymity, led to the phenomenon of "blazé attitudes," in which individuals adopt a detached and indifferent stance toward their surroundings as a coping mechanism for the overwhelming sensory overload of urban environments. Simmel's notion of the city as a site of shallow, transactional relationships underscores the broader theme of alienation in modern capitalist societies. Individuals, caught up in the economic structures of the modern city, lose their sense of belonging and are reduced to faceless entities within a vast, impersonal system.

Max Weber's analysis of rationalization and bureaucracy in modern capitalist societies complements the observations of Marx, Simmel, and Durkheim. For Weber, the development of bureaucratic institutions is inseparable from the rise of capitalism. Bureaucracies, with their hierarchical structures and impersonal rules, are essential for managing the complex systems of production and exchange that define modern economies. However, Weber also warns of the dangers of this rationalization process, describing it as a "steel cage" that traps individuals within a rigid framework of rules and regulations. In this sense, the promise of freedom and efficiency in modern capitalist societies is, for Weber, an illusion, as individuals are increasingly subjected to the control of impersonal institutions that prioritize order and productivity over individual autonomy.

These sociological insights into the paradoxes of modernity are reflected in the literary works of the 19th and 20th centuries. The alienation, isolation, and identity crises experienced by individuals in capitalist societies are central themes in the works of authors such as Charles Dickens, Gustave Flaubert, Franz Kafka, Albert Camus, George Orwell, and Samuel Beckett. Dickens's *Hard Times*, for example, explores the dehumanizing effects of industrial capitalism on the working class, portraying the monotonous and oppressive conditions of factory life and the ways in which individuals are reduced to mere cogs in the machinery of production. Similarly, Flaubert's *Madame Bovary* critiques the ways in which capitalist consumer culture creates false desires and alienates individuals from their true selves. Emma Bovary, trapped in a life of unfulfilled desires and superficial consumption, ultimately succumbs to the pressures of a society that equates personal worth with material wealth.

Kafka's *The Metamorphosis* offers a more explicit portrayal of the alienation and dehumanization brought about by modern capitalist society. Gregor Samsa, transformed into a monstrous insect, becomes a literal embodiment of the dehumanizing effects of capitalist labour, as his value to his family and society is reduced to his ability to work. Gregor's transformation highlights the way in which individuals are alienated from their own humanity in a world that values them only for their economic contributions.

Camus's *The Stranger* and Orwell's *1984* both explore the existential and psychological dimensions of alienation in modern capitalist societies. In *The Stranger*, Meursault's disconnection from societal norms and his eventual alienation from humanity itself reflect the absurdity and meaninglessness that Camus associates with modern existence. Similarly, in *1984*, Orwell depicts a dystopian world where individual autonomy is completely subsumed by the state, and personal freedom is eradicated through constant surveillance and manipulation. The novel's portrayal of totalitarianism serves as a critique of the ways in which modern capitalist societies, despite their promises of freedom, often impose significant constraints on individual liberty.

Beckett's *Waiting for Godot* offers a final reflection on the existential void created by modernity. The play's depiction of two characters waiting endlessly for an unseen figure named Godot serves as a metaphor for the human condition in a world where meaning and purpose are elusive. Beckett's use of absurdity and repetition highlights the futility of human striving in a modern world that offers no clear answers or resolutions.

In conclusion, this study integrates sociological and literary perspectives to analyse the paradoxes of modernity and their effects on both individuals and society. By examining the works of Marx, Durkheim, Simmel, and Weber alongside key literary texts, the study reveals how modern capitalism alienates individuals from their labour, their communities, and themselves. The study also highlights how literature reflects these societal changes, portraying the isolation, alienation, and identity crises that arise in modern capitalist societies. Through this interdisciplinary approach, the study provides a comprehensive understanding of the ways in which modernity's promises of freedom and progress often mask deeper contradictions that limit human autonomy and connection.

Giriş

Modernite insanlık tarihinin en köklü ve kapsamlı dönüşümlerinden birini ifade eder. Toplumsal, kültürel ve ekonomik alanda meydana gelen değişimlerin kaynağında özellikle Sanayi Devrimi ve kapitalizmin yükselişi yer alır. Sanayi Devrimi ve kapitalizm (sanayi kapitalizmi) sadece üretim teknikleri ve ekonomik yapıları değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda insanın toplumsal ve bireysel kimliğini de derinden etkilemiştir. Modernitenin yarattığı köklü değişim, insanın dünyayı algılayış biçiminden sosyal ilişkilere, sanat ve edebiyata kadar geniş bir yelpazede etkisini gösterir. Toplumsal dönüşümün hızlandığı bu dönemde, geleneksel yaşam biçimleri, üretim tarzları ve değerler sistemi yerlerini modern bir dünya düzenine bırakmış, bireyler de bu düzende kendilerini yeniden tanımlamak zorunda kalmışlardır. Ancak bu süreç, birçok çelişki ve paradoksu da beraberinde getirmiştir.

Sanayi Devrimi, üretim ilişkilerini köklü bir şekilde dönüştüren ilk büyük adım olarak modernitenin merkezinde yer alır. Buhar gücünün keşfi, makineleşmenin yaygınlaşması ve büyük ölçekli fabrikaların kurulması, sadece ekonomik değil, toplumsal yapıyı da yeniden şekillendirmiştir. Bunun gelişmelerin sonucunda geleneksel zanaatkarlık ve tarıma dayalı ekonomik sistemlerin yerini kitlesel üretim ve sanayileşme almıştır. 19. Yüzyılda başlayan ve gittikçe etkisini arttıran bu süreç, bireylerin toplumsal konumlarını yeniden tanımlamalarına neden olur. Özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kapitalizmin yükselişiyle birlikte, bireyler üretim araçlarına sahip olanlar ve sadece emeğini satmak zorunda olanlar olmak üzere iki ana sınıfa ayrılır. Bu sınıfsal ayrım, toplumsal yapının daha da karmaşıklaşmasına ve bireylerin toplumsal hiyerarşi içinde kendilerini konumlandırma çabalarına neden olur. Bu durum, aynı zamanda bireyler arasında derin bir yabancılaşmayı da beraberinde getirir. Marx'ın analizlerine göre, kapitalist üretim biçimi, bireylerin emeğine, kendine ve topluma yabancılaşmasına yol açmıştır. Emeğin metalaşması, bireyin yarattığı ürünlerden uzaklaşmasına, bu ürünleri birer "yabancı" olarak algılamasına neden olur. Bu durum, modern kapitalizmin temel paradokslarından biri olarak sıkça ele alınmıştır.

Sanayileşme ve kapitalizmin yarattığı toplumsal dönüşüm, modernitenin birey üzerinde yarattığı etkilerin sadece bir yönüdür. Toplumların sanayileşmesi ve kapitalist ekonomilerin yaygınlaşması, kırsal yaşamın çözülmesine ve bireylerin şehir merkezlerine göç etmesine yol açar. Bu göç hareketleri, geleneksel toplumsal bağların zayıflamasına, bireylerin anonimleşmesine ve şehir yaşamının getirdiği bireyselleşmenin artmasına neden olur. Şehirleşmenin ve modern kapitalist düzenin bir diğer sonucu, bireylerin sosyal ilişkilerinin daha yüzeysel hale gelmesi ve piyasa dinamiklerinin birey-toplum ilişkilerini şekillendirmeye başlamasıdır. Bunun sonucunda aşağıda ele alacağımız Simmel'in analizlerinde de vurgulandığı gibi, modern kentlerde insanlar, giderek daha fazla ekonomik ilişkilerle tanımlanan ve geleneksel bağlardan uzaklaşan bir hayat sürmeye başlarlar. Bu yeni durum bireyin toplumsal yapılarla olan bağlarını zayıflatarak toplumsal aidiyet duygularını kaybetmesine yol açar. Durkheim'ın "anomi" kavramı da bu bağlamda anlam kazanır: Modern toplumlarda normların çözülmesi, bireylerin toplumsal rollerini ve kimliklerini yeniden tanımlamalarını zorlaştırmış ve bu da bireysel düzeyde kimlik krizlerine yol açmıştır.

Modernitenin toplumsal ve kültürel etkileri edebiyat dünyasında da derin izler bırakmıştır. Özellikle 19. yüzyıl edebiyatı, sanayileşmenin birey ve toplum üzerindeki etkilerini sorgulayan önemli eserler üretmiştir. Charles Dickens, Gustave Flaubert, Thomas Hardy, Honore de Balzac, George Elliot, Emile Zola, Henrik Ibsen gibi yazarlar, sanayi kapitalizminin şekillendirdiği modernitenin bireyleri nasıl yalnızlaştırdığını, toplumsal bağları nasıl zayıflatıldığını ve bireysel kimlik krizlerine nasıl yol açıldığını eserlerinde ele alırlar. Dickens sanayi devrimi sonrası İngiltere'nin sanayi kentlerindeki işçi sınıfının karşılaştığı zorlukları ve bu sürecin bireylerin yaşamlarına nasıl etki ettiğini gözler önüne serer. Benzer şekilde, Flaubert de Fransa'da tüketim kültürü ve modern yaşamın birey üzerinde yarattığı baskıları ve bu baskıların yol açtığı yabancılaşmayı ele alır. Bütün bu eserlerin ortak noktası modern kapitalist düzenin yarattığı

alışkanlıkların içerisinde insanların kendilerini kaybettikleri ve kendi ontolojik gerçekliklerine yabancılaşmalarıdır.

20. yüzyıla gelindiğinde, modern kapitalizmin birey üzerindeki etkileri daha da karmaşıklaşır ve trajik bir boyut kazanır. Bu yeni durum 20. Yüzyılın belirli metinlerinde tam da bu yüzyılın ruhuyla paralel bir biçimde gerek içerik gerekse de biçim düzleminde oldukça radikal yöntemlerle yansıtılır. Thomas Mann, Franz Kafka, Albert Camus, George Orwell, Sameul Beckett gibi 20. Yüzyıl yazarları modern kapitalist toplumun insan üzerindeki yıkıcı etkilerini anlatan eserler kaleme alırlar. Mann, çöküşe sürüklenen bir ailenin dramı üzerinden son iki yüzyılın özetini sunar; Kafka, modern kapitalist dünyada bireyin nasıl değersizleştiğini ve toplumsal yapılarla olan bağlarının nasıl çözüldüğünü anlatır; Camus, bireyin nasıl bir 'yabancı'ya dönüştüğünü ele alır; Orwell, toplumsal ve politik yapılar tarafından insanın nasıl kontrol altına alınıp indirildiğini ve yok edildiğini gösterir; Beckett ise insanın artık 'adlandırılmayan' bir noktaya vardığını ve bekleyişin, umudun boşuna olduğunu tasvir eder.

Bu savları bir çıkış noktası alan bu çalışma, modernitenin yarattığı toplumsal değişimlerin edebi eserlerde nasıl yansıdığını inceleyerek modern kapitalizmin birey ve toplum üzerindeki paradoksal etkilerini ortaya koyacaktır. Bu perspektif içerisinde birinci başlık altından modernizmin beraberinde getirdiği paradokslar sanayi devrimi, kapitalizm ve toplumsal-kültürel değişim çerçevesinde Marx, Durkheim, Simmel, Weber gibi düşünürlerin görüşlerinden yararlanılarak analiz edilecektir. İkinci başlık altında ise bu paradoksların edebi-estetik alandaki yansımaları 19. Yüzyıldan ve 20. Yüzyıldan seçilen belirli metinler üzerinden gidilerek ortaya konulacaktır.

Bu çalışma, modernitenin edebi eserlerdeki yansımalarını sosyolojik, tarihsel ve edebi analizlerle bir araya getirerek disiplinler arası bir bakış açısı sunmasıyla özgünlük taşımaktadır. Çalışmanın yöntemsel çerçevesi bu bakımdan disiplinlerarası bir yaklaşımı esas almaktadır. Tarihsel, sosyolojik ve edebi analizlerin bir arada kullanıldığı bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kapsamında, edebi eserler içerik analizi yoluyla incelenecektir. Seçilen metinler, tematik ve söylem analizine tabi tutularak modernitenin etkilerini ortaya koyan belirleyici unsurlar tespit edilecektir. Ayrıca, sosyolojik ve tarihsel bağlamları dikkate alarak yapılacak karşılaştırmalı analizler, farklı dönemlerdeki toplumsal değişimlerin edebiyata yansımalarını daha derinlemesine ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. Sanayi Devrimi, Kapitalizm ve Toplumsal-Kültürel Değişim

Sanayi Devrimi modern dünyayı derinden şekillendiren ve bugünkü toplumsal, ekonomik ve siyasal yapıların temelini oluşturan bir sürecin başlangıcını ifade eder. Bu devrim 18. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de başlamış ve kısa sürede Avrupa'nın geri kalan ülkelerine, Kuzey Amerika'ya ve sonunda da tüm dünyaya yayılmıştır. Bazı tarihçiler, Avrupa'da yaşanan sanayileşme sürecinin tek bir devrimle sınırlı olmadığını, aslında 18. yüzyıldan başlayıp 20. yüzyıla kadar devam eden iki ayrı, ancak birbirini tamamlayan, sanayi devriminin yaşandığını ileri sürerler (Hobsbawm, 1996: 27). İlk sanayi devrimi, 1764'te Hargreaves'ın yenilikçi adımlarıyla İngiltere'nin kuzeybatısında, Manchester'da başlar ve 1830'lara kadar sürer (Timmis, 1996: 21-24; Marcovitz, 2014: 8). Bunu izleyen ikinci sanayi devrimi ise 19. yüzyılın ortalarından itibaren hız kazanarak 20. yüzyılın başlarına kadar uzanır. Özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru, bu ikinci devrim tüm Avrupa'yı etkisi altına alır. Sanayileşme hareketi sadece Avrupa ile sınırlı kalmayarak dünya geneline yaygınlaşır ve küresel bir nitelik kazanır. Bu sürecin modern dünyanın şekillenmesindeki rolü büyüktür; çünkü sanayi devrimi, üretim sistemlerini köklü bir biçimde değiştirerek, insan ve hayvan gücüne dayalı üretimden makine gücüyle yapılan üretime geçişi sağlamıştır. Bu bağlamda, sanayi devrimi sadece ekonomik bir olgu olarak kalmamış, aynı zamanda toplumsal ve kültürel yapıların temelini de yeniden şekillendirmiştir. Bu değişim, modernitenin dünya çapında etkili olmasının temel dinamiklerinden birini oluşturur. Bu bakımdan Sanayi Devrimi, Hobsbawm'ın (1999: 315) vurguladığı gibi, tarihsel açıdan sadece bir teknoloji ve üretim devrimi değil, aynı zamanda toplumsal yapıları, ekonomik sistemleri, siyasal

kurumları ve bireylerin yaşam tarzlarını köklü bir şekilde dönüştüren kapsamlı bir değişim olarak değerlendirilmelidir. Sanayi Devriminin temelinde özellikle buhar gücünün keşfi, makineleşmenin yaygınlaşması, yeni üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve fabrikaların sanayi üretiminin merkezi haline gelmesi gibi teknolojik yenilikler yer almaktadır. Özellikle buhar gücü ve makineleşme, üretim süreçlerini hızlandırmış, verimliliği artırmış ve daha önce manifaktürlerde elle yapılan birçok işi mekanize edilmesine olanak sağlamıştır (Thompson, 1963: 315). Böylelikle, sanayi üretimi küçük ölçekli atölyelerden büyük fabrikalara kaymış ve üretimin ölçeği ve yapısı köklü bir şekilde değişmiştir.

Sanayi Devrimi'nin beraberinde getirdiği en büyük dönüşümlerden biri sanayi kapitalizminin yükselişidir. Kapitalist ekonomi, özel mülkiyete dayalı üretim araçlarına, kâr elde etme amacı güden üretim süreçlerine ve serbest piyasa rekabetine dayanır (Marx, 2011: 727). Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan büyük ölçekli üretim, piyasa ekonomisinin daha da güçlenmesine ve kapitalist üretim biçiminin yaygınlaşmasına zemin hazırlar. Marx ve Engels'in (2018: 53-55) bakış açısına göre kapitalist üretim modeli, feodal üretim biçiminden farklı olarak üretim araçlarına sahip olanlar (burjuvazi) ile sadece emek gücünü kullandıranlar (proletarya) arasında derin bir sınıfsal ayrım yarattı. Bu sınıfsal ayrım, toplumsal yapıyı ve bireylerin toplumsal konumlarını da büyük ölçüde yeniden tanımladı. Bu süreç, bireyin toplumsal hiyerarşi içinde kendini yeniden konumlandırmaya zorlandığı bir döneme işaret eder. Dolayısıyla, modernitenin ortaya çıkardığı çelişkilerden biri, bireyin hem ekonomik hem de sosyal anlamda bir özgürlük vaadiyle karşı karşıya kalırken, aynı zamanda bu yeni kapitalist yapı içinde daha fazla sınırlandırılması olmuştur. Bu durum, bireyin emeğinden yabancılaşmasının ve kendisini sadece bir "çalışan" olarak tanımlamak zorunda kalmıştır.

Sanayi Devrimi ile birlikte kapitalist üretim süreçlerinde ortaya çıkan bir diğer önemli toplumsal değişim, işgücünün yeniden tanımlanması ve şekillenmesidir. Bu gelişmeyle birlikte geleneksel zanaatkarlık sistemleri yerini kitlesel üretime bırakarak işçilerin uzmanlaşması ve makineleşme sürecine adapte olmaları bir zorunluluk haline geldi. İşçiler, artık, makinelerin kontrol ettiği, tekrarlayıcı ve monoton görevlerle sınırlandırılmaya başladılar. Marx (2011: 413-14) bu durumu işçinin üretim sürecine olan katkısının mekanikleşmesi ve insan emeğinin makinelerin gölgesinde değersizleşmesi şeklinde tanımlayarak insanın kendi emeğinden yabancılaşmasının bireylerin kapitalist sistem içerisinde kendilerini sadece iş gücü olarak algıladıklarını ileri sürdü: "Emeğin ürettiği nesne -emeğin ürünü- emeğin karşısına yabancı bir şey, kendini üretenin bağımsız bir güç olarak dikildi" (Marx, 2013: 75). Sanayi kapitalizminin birey üzerindeki etkileri, modernitenin toplumsal paradokslarını da açığa çıkarmıştır: Özgürlük vaadiyle sunulan modernleşme, bireyin üretim süreçlerine hapsedilmesi ve toplumsal yapının birey üzerindeki baskısını artırmasıyla sonuçlanmıştır. Böylelikle işçiler, Marx'ı tamamlarcasına Thomson'un (1963: 271) da belirttiği gibi, kendi emeklerini bir meta olarak satmaya başlayan, "nesneleşen" bireylere dönüştüler ve üretim araçlarına da sahip olmadıklarından ötürü toplumsal olarak daha düşük bir statüye itildiler. Bu durum, Harvey'nin (2005: 156) tespit ettiği gibi bireylerin ekonomik sistemler içerisinde giderek daha fazla metalaştırılmasına ve işçi sınıfının, kapitalist sistem içerisinde marjinal bir konuma düşürülmesine neden olur. Bu yabancılaşma ve özgürlük paradoksu, sanayi kapitalizminin toplumsal yapıyı derinden etkileyen bir diğer sonucudur ve bireylerin toplumsal bağlarının çözülmesine yol açar. Burada ortaya çıkan yeni gerçekliğin temel faillerinden ikisi 'yabancılaşma' ve 'meta fetişizmi' olgularıdır.

Marx (2013: 75-83) yabancılaşmayı modern kapitalizmin en belirgin özelliği olarak tanımlar ve bu sürecin bireyi hem toplumsal yapıdan hem de kendi ontolojik gerçekliğinde uzaklaştırdığını ileri sürer. Marx'a (2013: 75-76) göre yabancılaşmanın dört temel boyutundan ilki, emekçinin ürettiği ürüne yabancılaşmasıdır. Kapitalist üretim biçiminde emekçi, her şeyden önce kendi ürettiği şey üzerindeki kontrolünü kaybeder ve ürün böylelikle üretenin bağımsız hale gelir, onu üreten ürettiğine yabancılaşır, böylelikle kendi emeğinin ürününe bir 'yabancı'yımsı gibi yaklaşır. İkinci yabancılaşma, Marx'a (2013: 76) göre üretim ediminin kendisiyle bağlantılıdır; üretim süreci, emekçi için bir yaratım alanı olmaktan çıkar ve onu zorunlu, monoton bir iş gücüne

indirger. Üçüncü boyut ise, emekçinin diğer insanlarla olan ilişkilerine yabancılaşmasıdır. Kapitalist sistemde bireyler, birbirleriyle rekabet içinde oldukları için sosyal bağlar çözülür ve iş birliği yerini bireysel mücadeleye bırakır (Marx, 2013: 78-79, 83). Son olarak, çalışmanın ‘araç’ olmaktan çıkarılarak bir zorunluluk, bir ‘amaç’ haline getirilmesiyle, emekçi kendisine, tür olarak kendi ontolojik yanına yabancılaşır; kişi, emeğini sadece hayatta kalmak için satmak zorunda kaldığında, kendisini bir insan olarak tam anlamıyla gerçekleştiremez hale gelir ve içsel bir boşluk yaşar (Marx, 2013: 80, 83).

Bu yabancılaşma süreci, işçi sınıfının sadece fiziksel değil, aynı zamanda zihinsel olarak da sömürülmesine yol açar. Marx'a göre (2013: 76, 162, 165), kapitalist toplumlarda bireyler, kendilerini üretim süreçlerinde gerçekleştirebilecekleri bir yer bulamazlar; bu durum, bireylerin kendi varoluşlarına karşı yabancılaşmalarına neden olur. Kapitalist sistemin bireylere vaat ettiği özgürlük, çoğu zaman bir yanılsamadan ibarettir. Marx bu durumu, bireylerin üretim araçlarına sahip olamamaları ve üretim süreçleri üzerindeki kontrollerinin tamamen kapitalist sınıfa bırakılmasıyla açıklar (Marx, 2011: 198). İşçiler, kendi emeklerinin sonuçlarından koparıldıkça, hayatları üzerindeki kontrolü de kaybederler. Bu yabancılaşma, bireysel özgürlüğün ortadan kalkmasına ve bireyin kendi varoluşu üzerinde bir kontrol sahibi olamamasına neden olur (Harvey, 2005: 178).

Modern kapitalizmin bu çelişkisi, Marx'ın yanıltıcı özgürlük kavramıyla açıklanabilir. Kapitalist sistem, bireylerin serbest piyasa ekonomisinde özgürce hareket edebilecekleri bir alan sunduğunu iddia etse de gerçekte işçiler üretim araçlarına erişemediklerinden ve ekonomik sistemi kontrol edemediklerinden bu özgürlük sahte bir özgürlüktür (Marx, 2108: 54-56). İşçilerin emeği, metalaştırılmış bir hale geldiğinde, bu süreçte işçiler kendi özylerine yabancılaşmış olur. Kapitalizmin yarattığı bu sahte özgürlük, bireyin toplumsal bağlamdan kopmasına, kendisini ekonomik sistemin bir dışlisi olarak görmesine neden olur (Giddens, 1991: 83). Marx, bu durumu, modern kapitalizmin en büyük çelişkilerinden biri olarak görür ve yabancılaşmanın, kapitalist toplumlarda çözülmesi gereken en önemli sorunlardan biri olduğunu savunur.

Sanayi Devrimi'nin getirdiği teknolojik yenilikler ve üretim süreçlerindeki dönüşüm, yalnızca ekonomik sistemleri değil, aynı zamanda toplumsal yapıları da derinden etkiledi. Devrimden önce ekonomik sistemler büyük ölçüde tarıma dayalı feodal yapılarla yönetilmekteydi. Feodal dönemde zanaat ve tarım temel geçim kaynaklarıydı ve kırsal topluluklar yerel ihtiyaçları karşılayacak şekilde organize edilmişlerdi. Ancak Sanayi Devrimi ile birlikte üretim süreçleri fabrikalara kaydı ve küçük ölçekli üretim yerini kitlesel üretime bıraktı. Bu süreçte, Marx'ın (2011: 349) da belirttiği gibi, kapitalist üretim biçimi, feodal üretim biçimlerinin yerini alarak bireylerin toplumsal konumlarını ve iş gücünü yeniden tanımladı. Bu yeni ekonomik düzen bireylerin iş gücünü bir meta haline getirdi ve toplumsal yapıda sınıfsal farklılıklar daha da belirgin hale geldi.

Sanayi Devrimiyle birlikte ortaya çıkan bir başka önemli gelişme kırsal nüfusun çözülmesi ve şehirlere yoğun göç dalgalarının yaşanmasıdır. Tarıma dayalı ekonomik yapılar makinelerin kullanımıyla birlikte verimlilik artışı olmasına rağmen, iş gücü gereksinimlerini azalttıklarından ötürü, köylülerin işsiz kalmalarına yol açtı. Bu süreçte, iş olanakları ve daha iyi yaşam koşulları arayışıyla kırsal alanlardan kentlere doğru yoğun bir göç başladı (Hobsbawm, 1999: 138). Anthony Giddens (1991: 82) toplumsal hareketlilik ve kentleşmenin bireylerin sosyal ilişkilerini kökten dönüştürdüğünü ileri sürer: Kentlerin sanayi merkezleri haline gelmesiyle birlikte bireyler, aile temelli geleneksel toplumsal ilişkilerden uzaklaşarak daha bireysel ve piyasa odaklı ilişkilere yol açmıştır. Toplumsal yapıdaki bu köklü değişim, edebiyatın birey-toplum ilişkilerini ele alış biçiminde de radikal bir dönüşüme neden olmuştur.

Şehirlerin hızla sanayi merkezleri haline gelmesi, sadece ekonomik ve sosyal yapıları değiştirmekle kalmadı, aynı zamanda bireylerin gündelik yaşam pratiklerini de köklü biçimde dönüştürdü. Kentleşmeyle birlikte sosyal ve sağlık koşullarının oldukça kötü olduğu işçi sınıfının yoğunlaştığı mahalleleri ortaya çıkardı. Bu durum Sanayi Devrimi'nin başladığı İngiltere'de ve

Fransa'da benzer bir çizgide gelişti. Engels (2013) *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu* adlı eserinde, işçi sınıfının şehirlerde karşılaştığı zor yaşam koşullarını ayrıntılı bir şekilde tasvir eder ve bu koşulların bireyler üzerinde yarattığı sosyal ve psikolojik tahribatı köktenci bir perspektifle analiz eder. Paris de sanayi devriminin ardından hızla büyüyen bir şehir olarak baştan aşağıya köklü bir dönüşüm geçirir. Roger Price (1999) *The Modernization of Rural France* adlı kitabında Fransa'da sanayileşme sürecinin kentleşme üzerindeki etkilerini ve bu etki altında işçi sınıfının yaşam koşullarını detaylı bir şekilde ele alır. Price (1999: 74-89), dönemin Paris belediye başkanı Haussmann'ın kent politikalarının ve uygulamalarının işçi sınıfının daha da marjinalleşmesine ve sosyal yapının yeni dönemin eşitsiz ve vahşi doğasına uygun bir şekilde dönüşümüne neden olduğunun altını çizer: Haussmann'ın 1853-1870 yılları arasındaki büyük şehir planlama projeleri (kapitalist modernitenin ilk en önemli proje örnekleri olarak bilinir), Paris'i modern bir metropol haline getirirken işçi sınıfının maruz kaldığı barınma ve hijyen sorunlarının daha da derinleşmesine neden olmuştur. Haussmann geniş bulvarlar, yeni mahalleler, parklar ve meydanlarla kentin fiziksel görünümünü tamamen değiştirir. Ancak Harvey'nin (2006: 96-98)de tespit ettiği gibi bu dönüşüm sadece estetik bir iyileştirme için yapılmaz, aynı zamanda emekçi sınıfları kentin merkezi bölgelerinden sürmek ve İmparatorluğun şehrin üzerindeki sosyal kontrolünü daha da arttırmak amacıyla yapılmıştır. Merkezden, metropolün merkezinden dışa doğru sürülme sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri daha da keskinleştirerek şehri zengin merkez ve yoksul banliyö olmak üzere ikiye böler.

Köklü dönüşümlerin, büyük alt-üst oluşların yaşandığı bu gerçeklik içerisinde Walter Benjamin'in (2014) ortaya koyduğu gibi insanın dünyayı algılayış biçimleri de büyük bir dönüşüme uğrar. Kapitalist üretim patlaması salt ticari malları günlük hayata sokmaz, aynı zamanda, Marx'ın (2011) tam manasıyla analiz etmeden ortaya koyduğu bir gerçekliğin de ortaya çıkmasına ve yaşam alanlarında gittikçe etkin bir boyuta ulaşmasına neden olur: Meta fetişizmi. Marx (2011: 81-93) ilk baskısı tam da bu büyük kopuşların yaşanmakta olduğu bir dönemde, 1867 yılında yapılan *Kapital* adlı eserinin birinci cildinde meta fetişizmini üretim sürecinde insan emeğiyle yaratılan nesnelere, piyasa ekonomisinin baskısıyla kendi başlarına bağımsız değer kazandıkları bir olgu olarak tanımlar. Benjamin (2014) bu metalaşma sürecini sosyo-kültürel alana kadar genişletir; bu süreci özellikle Paris gibi büyük şehirlerin "pasajları" üzerinden analiz eder.

19. yüzyıl boyunca Paris'te inşa edilen pasajlar hem alışveriş merkezleri hem de modern tüketim kültürünün sembolü haline gelmişti. Bu mekanlar, vitrinler ve mallarla dolu bir dünyada, insanların kendilerini tüketim süreçlerinin bir parçası olarak algıladığı yeni bir sosyal alan sunuyordu (Benjamin, 2014: 88-89). Benjamin (2014) bu mekanlarda sunulan metaların, insanları arzu nesnesi haline getirdiklerini ve bundan dolayı bireylerin bu tür bir gerçeklik içerisinde, metalar üzerinden kendilerini ifade etmeye başladıklarını belirtir. Estetik modernitenin kurucu figürlerinden biri kabul edilen Charles Baudelaire'in eserlerinde (özellikle *Paris Sıkıntısı* ve *Kötülük Çiçekleri*) geliştirdiği temalar ve ürettiği yeni imgelerden hareket eden Benjamin (2014: 129) insanın böyle bir dünyada pasif bir gözlemci statüsüne indirgenmeye çalışıldığını ileri sürer ve yeni bir kavram ortaya atar: "Flaneur". 'Flaneur', aslında özünde yeni sistemin talep ettiği pasifliğe direnen bir insandır. Ancak bu direnme, içinde yaşadığı gerçekliği eleştirel bir tutumla aşma niteliği taşımayan bir direnmedir. 'Flaneur' gördüklerine ilkin kendini 'yabancı' hisseder, ancak onlardan büyülenmeden de kendini alamaz. Dolayısıyla o Benjamin'in (2014: 131) ifade ettiği gibi metalarla dolu bir dünyada sadece izleyici değil, aynı zamanda bu dünyayı anlamlandırmaya çalışan bir gözlemcidir. Ancak, Benjamin'e (2014: 131) göre 'flaneur' de çok geçmeden bu metalaşmış dünyanın bir parçası haline gelir; bu 'tuhaf' metalar evreninde evindeymiş gibi kendini hissetmeye başlar, çünkü sürekli olarak bu metalar evreninin, tüketim kültürünün etkisine maruz kalmaktadır. Benjamin'in 'flaneur' kavramı bir yandan modern kapitalist şehirlerin yarattığı anonimleşmiş insan ilişkilerini gösterirken, diğer yandan bu ilişkilerin birey üzerindeki psikolojik etkilerinin hangi boyutlara vardığını da gözler önüne seriyordu. Bu bakımdan 'flaneur', bir anlamda şehir hayatının karmaşası içinde kaybolmuş ve anonimleşmiş modern bireyini temsil ederken daha sonraki dönemlerde bu kültürün ulaşacağı

boyutları, insanın kaçacak iç dünyasının bile kalıp kalmadığının tartışılacağı gelecek günleri haber veren bir nitelik taşıyordu.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sanayi kapitalizminin etkilerinin gözlemlendiği dönemde, Émile Durkheim, toplumsal ve kültürel dönüşümlere ve bireyin bu süreçte anonimleşmesine dair önemli perspektifler geliştirmiştir. Marx'ın 'yabancılaşma' kavramına benzer şekilde, Durkheim (1984), "anomi" kavramıyla modern toplumların bireyler üzerindeki etkilerini analiz eder. Durkheim'a (1984: 104) göre, modernitenin hızla değişen yapıları, geleneksel normların çözümlenmesine ve bireylerin kendilerini anlamlandıracak referans noktalarından yoksun kalmalarına yol açmıştır. Bu çerçevede anomi, toplumsal normların kaybolması ve bireylerin yön bulmada zorlandığı bir durumu ifade eder. Durkheim (1984: 304), sanayi toplumlarında iş bölümünün artmasıyla bireylerin toplumsal yapılarla bağlarının zayıfladığını ve bu durumun kimlik bunalımına yol açtığını vurgular. Bu çerçevede anomi, bireylerin net kurallar olmadan toplumsal beklentilerle karşılaştıkları ve bu belirsizlik içerisinde yön kaybı yaşadıkları bir durumu tanımlar. Bu belirsizlik, bireylerin topluma uyum sağlamasını zorlaştırarak yalnızlık hissini artırır (Durkheim, 2005: 219). Sanayi toplumları, bireylerin toplumsal rollerini karmaşık hale getirirken, bireysel özgürlük ideali ile toplumsal baskı arasındaki gerilim, kimlik bunalımını daha da derinleştirir (Durkheim, 2005: 219, 350). Bu durum bireyin toplumsal ilişkilerinin çözümlenmesine ve anlam arayışında zorlanmasına neden olur. Bu yalnızlık hissi ve kimlik bunalımı, bireyin toplumsal bağlarını zayıflatarak onu daha da izole bir hale getirir. Geleneksel toplumsal normların yerini hızla değişen modern normların alması, bireyin kendini yeniden tanımlama çabasını zorlaştırır.

Bu bağlamda, 19. yüzyıldaki toplumsal ve kültürel dönüşümlerin birey üzerindeki etkilerine dair Georg Simmel'in görüşleri büyük önem taşır. Simmel, kapitalizmin kentleşme, metalaşma ve yabancılaşma süreçlerini, birey-toplum ilişkisi üzerinden analiz eder. Ona göre, 19. yüzyıl boyunca sanayi kapitalizminin hızla yükselmesiyle birlikte büyük şehirler, yani metropoller, büyük bir gelişim göstermiştir. Bu gelişim, bireylerin toplumsal ilişkilerinde önemli değişimlere yol açmıştır. *Metropol ve Tinsel Hayat* adlı çalışmasında Simmel (2015), metropol yaşamını modern birey için bir "kriz alanı" olarak tanımlar. Birey, bu büyük şehirlerde sürekli değişen bir sosyal çevrede var olmak zorundadır (Simmel, 2015: 94-95). Bu durum, bireyin kendini toplum içinde anlamlandırma ve konumlandırma çabalarını zorlaştırırken, toplumsal ilişkilerin giderek yüzeysel hale gelmesine neden olur. Simmel'e (2011: 99) göre, bu yüzeyselliği daha da pekiştiren unsur "para"dır, çünkü para, modern toplumlarda bütün değerlerin ortak paydası haline gelir. Böylece birey, büyük bir topluluk içinde kaybolur ve toplumsal ilişkiler, piyasa dinamiklerine göre şekillenir. Bu süreçte birey, geleneksel bağlardan ve toplumsal aidiyetlerden koparak modern kapitalist sistemin bir dişlisi haline gelir. Simmel (2011: 117-18), modern toplumlarda bireylerin, kendi çıkarlarını gözeten bireysel aktörler haline geldiğini ve toplumsal dayanışma ile aidiyet duygularının giderek zayıfladığını vurgular. Bu çözümlenme, sanayi kapitalizminin birey üzerindeki en önemli etkilerinden biridir. Simmel (2011: 324), bireyin modern toplumda sürekli bir kimlik arayışı içinde olduğunu, ancak bu kimliği bulmaya çalışırken kapitalist toplumun baskılarıyla karşı karşıya kaldığını belirtir. Birey, bir yandan ekonomik bağımsızlık ve özgürlük arayışındayken, diğer yandan kapitalist sistemin dayattığı sosyal normlar ve ekonomik beklentiler arasında sıkışıp kalır. Bu paradoks, bireyin modern toplumdaki varoluşunu sürekli bir gerilim içinde tutar.

Kapitalizm ve toplumsal ve kültürel alanlardaki etkileri söz konusu olduğunda fikirleri bugün bile referans noktası olarak alınan bir başka önemli düşünür Max Weber'dir. Weber'in yaklaşımlarında, Giddens'in (2004: 20-21) tespit ettiği gibi, kapitalizmin temel itici gücü olan rasyonelleşme, 19. Yüzyıldaki köklü toplumsal ve kültürel değişimlerle birlikte ortaya çıkan moderniteyi ve onun ana eksenini belirleyen en önemli unsurdur. Kapitalizm ile birlikte bürokrasi de genişlemiş, bu iki süreç birbiriyle paralel ilerleyerek bireyleri giderek daha fazla sınırlandıran ve denetleyen bir sistem kurmuştur. Bundan dolayı Weber'in modern kapitalist dünyaya ilişkin görüşleri oldukça karamsardır. Ona göre modern kapitalist dünya bürokrasinin birey üzerinde

baskı kurduğu, özgürlük alanlarının daraldığı bir düzendir (Giddens, 2004: 17). Bu bağlamda Weber, modern dünyaya ilişkin bugün bile oldukça önemli bulunan iki kavramı tespit etmiştir: "bürokratikleşme" ve "demir kafes".

Weber'e göre, bürokratikleşme kapitalizmin ayrılmaz bir parçasıdır. Kapitalist üretim süreci, bürokrasiyi gerektirir ve bürokrasi olmadan kapitalizmin işleyişi mümkün değildir (Weber, 2005: 52). Bürokrasinin temel işlevi, kapitalist üretim süreçlerinin ve toplumun denetimini sağlamaktır. Weber (2005: 53), bürokrasinin bu denetimi hiyerarşik yapı, görevlerin açık bir şekilde tanımlanması, rasyonelleşme ve gayri şahsılık gibi özelliklerle sağladığını belirtir. Hiyerarşik yapı, bürokrasinin temel unsurlarından biridir. Bu yapıda yetki ve sorumluluklar kademelere ayrılır; her seviye, altındakilere talimat verirken, üstündekilerden emir alır. Bu düzen, toplumsal yapının devamlılığı ve kontrol mekanizmalarının etkin çalışması için kritik bir öneme sahiptir.

Weber'e (2005: 54) göre bürokraside görevler, yazılı kurallar ve prosedürlerle açıkça tanımlanmıştır. Bu yapı, kapitalist üretim süreçlerinin belirli uzmanlık alanlarına ayrılmasına ve işlerin tahmin edilebilir, düzenli bir şekilde yürütülmesine olanak tanır. Üretim sürecinin farklı alanlara bölünmesi, bu alanların kapitalizmin ruhuna uyumlu hale getirilmesini sağlar. En iyi sonuçların elde edilmesi için her işin rasyonel bir şekilde planlanması gereklidir. Rasyonelleşmenin temel alındığı bu sistemde, işlemler nesnel ve mantıklı kriterlere göre yürütülür. Weber'e (2012: 348) göre modern bürokrasi, bireyin kimliğini toplumsal görevlerle sınırlar ve bireyi "işlevsel" bir varlık haline getirir. Örneğin, modern iş yaşamında bireyler, iş tanımlarına ve görevlerine göre değerlendirilir ve bu görevler dışındaki kişisel yetenekleri ya da arzuları önemsizleşir. Bu durumda insan, iş yaşamında daha mekanikleşmiş, sadece üretim sürecinin bir dişlisi olarak algılanan bir varlık haline gelir. Böyle bir sistemde birey, kendi yetenek ve potansiyelini tam anlamıyla gerçekleştiremez ve bu da derin bir kimlik bunalımına yol açar.

Weber (1997: 54), modern kapitalist toplumu "iki yüzlü bir sistem" olarak nitelendirir ve bu sistemi bireyleri "demir kafes"e hapseden bir yapı olarak görür (Löwy, 2018: 11). "Demir kafes" kavramı, kapitalist uygarlığın insanları kendi yarattıkları kurallar, normlar ve ekonomik sistemin baskısı altında sınırladığını, onları adeta görünmez bir "demir kafes" içerisinde hapsedtiğini ifade eder. Weber'in yaklaşımlarına göre rasyonellik, bürokrasi, sosyal baskı, değerlerin değişmesi ve bunların sonucunda oluşan toplumsal ve kültürel dönüşüm "demir kafes"i yaratan temel bileşenlerdir. Weber eleştirilerini ve önceki düşünürlerden farklı perspektifler geliştirmeye devam eder. Bu tür bir sosyal ve kültürel olgunun altında ekonomik olduğu kadar dini birtakım temellerinin olduğunu ileri sürer: Ona göre kapitalizm Batı'da özellikle Protestan Reformu etkisi altında gelişmiştir ve kapitalist rasyonalite Hristiyan çileci ruhundan doğmuştur (Weber, 1997: 54). Protestan ahlakı, özellikle Kalvinizm, Weber'e (1997) göre, çalışkanlık, tasarruf ve sorumluluk gibi erdemleri teşvik ederek, bu köklü dönüşümün kültürel ve dini boyutlara yayılmasını sağlamıştır.

Weber'in eleştirileri, bireyin modern toplumda nasıl bir özgürlük paradoksuyla karşı karşıya kaldığını açıkça gösterir. Rasyonel bir düzen, bireylere düzenli ve öngörülebilir bir yaşam sunma vaadi taşısa da bu düzen bireyin maneviyatını ve kişisel özgürlüğünü kısıtlayarak onu bir "kafese" hapseder. Modern birey, bu kafes içinde kendi duygusal ve yaratıcı ihtiyaçlarını ihmal eder ve yalnızca sistemin taleplerine uygun şekilde yaşamını sürdürmeye zorlanır. Bu noktada, modern bireyin karşı karşıya kaldığı bu özgürlük paradoksu, sadece sosyolojik değil, aynı zamanda sanatsal ve edebi boyutu olan bir olgudur. Modern toplumun birey üzerindeki baskısı, onu kimliğini sorgulama ve kendini yeniden tanımlama sürecine sokmuş, bu da edebiyatın en önemli temalarından biri haline gelmiştir. Edebiyat, bireyin yalnızlaşma, yabancılaşma ve kimlik bunalımları gibi meselelerini derin bir şekilde işleyerek, bu modern toplumsal ve kültürel yapının birey üzerindeki yıkıcı etkilerini gözler önüne sermiştir.

2. Edebi Alandaki Yansımalar

Sanayi Devrimi sonrası toplumlarda bireylerin yaşadığı kimlik bunalımları, sadece sosyolojik bir olgu olarak kalmamış, aynı zamanda edebiyatın merkezine de yerleşmiştir. Fredric Jameson'ın

(1991: 37-40) ortaya koyduğu gibi, kapitalist modernite üzerine yaptığı analizde de belirttiği gibi, modern toplumlar bireylerin kimliklerini "sosyal ilişkiler" ve "pazarın talepleri" doğrultusunda şekillendirmeye zorlar, bu da bireysel ve kolektif yabancılaşmanın temel nedenlerinden biridir. Sanayi Devrimi ile gelen köklü değişimler, toplumsal yapıyı yeniden şekillendirirken bireyin duygusal ve zihinsel dünyasında da derin yaralar açmıştır. Bu durum, toplumsal-kültürel yapının değişmesiyle birlikte edebi üretimde büyük bir kırılmaya yol açmıştır. Sanayi toplumuyla birlikte hızla değişen toplumsal yapı, bireylerin kendilerini anlamlandırma süreçlerini derinden etkilemiş ve edebiyat, bu değişimlerin birey üzerindeki yansımalarını ele alan en önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Özellikle 19. ve 20. yüzyıl edebiyatı, kapitalist modernitenin neden olduğu bireyin yalnızlığı, yabancılaşması ve kimlik bunalımları gibi temaları işlemekte önemli bir rol oynamıştır. Edebiyat, sanayileşmenin ve kapitalizmin birey üzerindeki yıkıcı etkilerini betimlerken aynı zamanda bu değişimlerin kişisel ve toplumsal düzeyde yarattığı içsel ve dışsal çatışmaları görünür kılmıştır.

19. yüzyıl edebiyatı, sanayi devriminin yarattığı toplumsal dönüşümlerin birey üzerindeki etkilerini ilk ele alan edebi örnekleri ortaya koyar. Lukács'ın (1963: 58) da belirttiği gibi bu dönemde romanlar, "bireyin toplumsal yapıya nasıl hapsediğini" ve kapitalist ilişkilerin bireyin içsel çatışmalarını nasıl derinleştirdiğini gösterir. Bu eserler bireyin üretim süreçlerindeki rolünün mekanikleşmesi ve insan emeğinin metalaşması gibi olguları sorgulayarak, bireyin kendi emeğinden ve toplumsal ilişkilerinden nasıl yabancılaştığını gözler önüne serer. Dönemin edebiyatında, sanayileşmeyle birlikte bireylerin yaşamlarının nasıl dönüştüğü ve bu dönüşümün kimlik bunalımlarıyla nasıl sonuçlandığı dönemin edebi metinlerinde işlenen önemli bir temadır. Bu bağlamda, Charles Dickens'in (2009) *Zor Zamanlar* adlı eseri önemli bir örnek teşkil eder. Dickens, sanayi devrimi sonrası işçi sınıfının yaşadığı toplumsal ve bireysel yabancılaşmayı romanda ele alır. Bu yönüyle eser, sanayi devrimi döneminde İngiltere'nin kuzeyindeki sanayi kentlerinin baskıcı yapısını ve bu yapının işçi sınıfı üzerindeki etkilerini anlatan güçlü bir eleştiridir. Romanın mekanlarından Coketown şehri sanayi devriminin sembollerinden biridir. Bu şehir, romanda sanayi kapitalizminin yarattığı tekdüze, soğuk ve mekanik şehir hayatına sahiptir. Dickens, şehri sık sık fabrikaların kirlettiği, monoton ve gri bir yer olarak betimler. Şehrin mimarisi, insan yaşamının mekanikleştiğini ve bireylerin duygusal dünyalarının nasıl daraldığını gözler önüne serer. Coketown, işçiler ve kapitalistler arasında sıkışmış bireylerin hem fiziksel hem de zihinsel olarak yabancılaştığı bir mekandır. Dickens'ın şehir tasviri hem toplumsal hem de bireysel yabancılaşmanın mekânsal bir yansıması olarak önemli bir rol oynar.

Zor Zamanlar'ın ana karakterlerinden Thomas Gradgrind'in "gerçeklerle" kurduğu katı dünya, kapitalizmin faydacı ve rasyonalist yaklaşımını simgeler ve bu da bireylerin insani yönlerinin nasıl bastırıldığını gösterir. Louis Althusser'in (1971: 146) "ideolojik devlet aygıtları" kavramı, Gradgrind'in eğitim anlayışında bariz bir şekilde gözlemlenir; kapitalist sistem bireylere, sistemin sürdürülebilirliği adına rasyonellik ve faydacılığı aşılır. Gradgrind, sadece "gerçekler" ile ilgilenen bir öğretmendir ve öğrencilerine sürekli olarak hayal gücüne yer vermemeleri gerektiğini öğretir. Bu yaklaşımın özü, kapitalist modernitenin bireyleri daha "işlevsel" kılma çabasına dayanır, zira kapitalist sistemin devamlılığı bireyin duygusal dünyasını değil, işlevsel katkılarını merkeze alır (Jameson, 1991: 92). Gradgrind'in bu katı tavrı, bireylerin sosyal ve duygusal olarak nasıl yabancılaştıklarını gösteren önemli bir örnektir. Romanda Thomas Gradgrind'in kızı Louisa Gradgrind, babasının katı, faydacı eğitim anlayışının bir ürünü olarak duygusal ve insani yönlerinden neredeyse tamamen kopmuş bir genç kadındır. Babasının sadece "gerçekler" ve "rasyonellik" üzerine kurulu dünyasında büyüyen Louisa, kişisel arzularını ve duygusal ihtiyaçlarını bastırmak zorunda kalmıştır. Louisa'nın, Josiah Bounderby ile yaptığı evlilik de bu yabancılaşmanın bir sonucudur. Louisa, evliliğinde sevgi ve duygusal bağlılık aramaz; tamamen babasının dayattığı toplumsal beklentilere uyum sağlamak zorunda kalır.

Romanda bireysel yabancılaşmayı en derin şekilde hissettiren karakterlerden bir diğeri ise Stephen Blackpool'dur. Bir işçi olarak zor koşullarda çalışan Stephen, işçi sınıfının toplumsal yapılar karşısındaki çaresizliğini ve birey olarak nasıl değersizleştirildiğini gözler önüne serer. Stephen,

bir yandan işverenler tarafından sürekli sömürülmekte, diğer yandan işçi arkadaşları tarafından dışlanmaktadır. İşçilerin liderleriyle olan anlaşmazlığı ve işçiler arasında yaşadığı yalnızlık, onun bireysel ve toplumsal yabancılaşmasının güçlü simgeleridir. Romanın bir bölümü, fabrikaların mekanik işleyişini ve işçilerin adeta bir makinenin parçası haline gelişini tasvir eder (Dickens, 2009: 105). Bu tasvirde, fabrikaların ritmik çalışması ve işçilerin bu ritme uyum sağlama zorunluluğu, bireylerin özgünlüklerini ve insani yönlerini nasıl kaybettiklerini gösterir. Romanda işçilerin, makinelerle birlikte birer "dişliye" indirgenmesi, toplumsal yabancılaşmanın bir başka örneğidir.

Gustave Flaubert'in *Madame Bovary* (2023) adlı eseri, kapitalist modernitenin birey üzerindeki baskılarını ve bu baskıların neden olduğu toplumsal ve kişisel yabancılaşmayı derinlemesine ele alan dönemin önemli bir diğer eseridir. Emma Bovary, kapitalizmin yarattığı tüketim kültürü içinde kaybolmuş bir birey olarak, toplumun ona dayattığı beklentilere uyum sağlama çabasıyla kimliğini yitirir. Kapitalist düzenin bireyleri nasıl sahte arzu ve ideallere yönlendirdiğini gösterir. Romanın ana karakteri Emma Bovary, toplumsal normlara uyum sağlayamayan, içsel arzuları ile toplumun beklentileri arasında sıkışan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Emma'nın kimlik bunalımı ve hayal kırıklıkları, kapitalist modernitenin birey üzerindeki yıkıcı etkilerini ortaya koyan yazılmış en önemli 'edebi mesel'lerden biridir. Tıpkı Sanayi Devrimi'nde olduğu gibi, bireylerin toplumsal yapı içinde anlam bulmakta zorlandığı ve bu anlam arayışında tüketim odaklı bir kültür içinde sıkışıp kaldıkları açıkça görülür.

Taşra hayatının kısıtlayıcı ve monoton yapısına sıkışıp kalmış Emma evliliğinden ve yaşam biçiminden sürekli bir kaçış içerisindedir. Ancak her seferinde hayal kırıklığına uğrar. Emma'nın kapitalist tüketim kültürü tarafından şekillendirilen arzuları, sonunda onun duygusal çöküşüne yol açar. Örneğin, lüks ve gösterişli bir yaşam tarzına duyduğu özlem, onu sürekli olarak daha fazlasını istemeye iter. Emma'nın bu arzuları, maddi değerler ve tüketim alışkanlıkları, onun gerçek ihtiyaçları ile sahte arzularını birbirine karıştırır. Roman boyunca Emma'nın Paris modasına ve lüks eşyalarına olan takıntısı, onun toplumsal normlara ve kapitalist değerlere göre şekillenen hayal dünyasının bir göstergesidir.

Kapitalist modernite, bireylerin kimliklerini sahip oldukları nesnelere tanımlamalarına yol açar. Emma, Paris'e olan özlemini, lüks ve gösterişli şeylerle tatmin etmeye çalışır, ancak bu maddi arayışlar, onu gerçek mutluluğa ulaştırmaz. Örneğin, Rodolphe ile yaşadığı ilişkide, aşk ve tutku ararken bile aslında tüketim kültürünün ona dayattığı romantik idealleri takip eder. Bu romantik ilişkiler ve lüks arayışı, Emma'nın içsel dünyası ile dışsal baskılar arasındaki çatışmayı daha da derinleştirir. Emma'nın yaşadığı kimlik krizi, aslında onun toplumsal rollerini kabul edememesinden kaynaklanır. Bir doktorun karısı ve taşra yaşamının sınırlandırıcı bir parçası olmak Emma için dayanılmazdır. Oysa, burjuva yaşamının dayattığı toplumsal roller, kapitalist modernitenin bir uzantısı olarak bireylerin kimliklerini baskı altına alır. Emma'nın sürekli hayal ettiği ve arzuladığı hayat, Paris'teki burjuva yaşamı gibi idealize edilmiş bir dünyadır. Ancak bu dünya, onun ulaşamayacağı bir hayaldir ve bu durum Emma'nın kimlik bunalımını daha da pekiştirir. Emma Bovary'nin en trajik anlarından biri, sürekli borç batağına saplanarak hayatını tüketmesidir.

Kapitalist modernitenin bir diğer önemli unsuru olan borçlanma ve tüketim arzusunun etkisiyle Emma, maddi anlamda da tükenmeye başlar. Onun borçlarla baş edememesi ve sonunda her şeyini kaybetmesi, kapitalist toplumun bireyleri nasıl tüketime yönlendirdiğini ve sonunda onları nasıl mahvettiğini gösterir. Flaubert (2009), bu durumu Emma'nın borç batağına saplanması ve çaresizlik içinde intihara sürüklenmesiyle dramatize eder. Romandaki bu son, kapitalist modernitenin birey üzerindeki yıkıcı etkilerini sembolize açıkça ortaya koyar.

Benzer çerçevede Thomas Hardy'nin (2014) 1891 tarihli *Tess of the d'Urbervilles* adlı eseri de kapitalist modernitenin birey üzerindeki yıkıcı etkilerini ele alan güçlü bir anlatıdır. Roman, İngiltere'nin kırsal kesiminde yaşayan Tess Durbeyfield'in trajik hikâyesini anlatır. Toplumsal sınıfların ve ahlaki yargıların baskısı altında ezilen Tess, yoksulluk ve sınıf farkı nedeniyle büyük

bir kimlik bunalımı içerisinde. Roman, Tess'in kendi ailesinin eski aristokrat bir soya sahip olduğunu öğrenmesiyle başlar. Ancak kapitalizmin ve modern ekonomik düzenin etkisiyle, ailesi artık bu statüyü kaybetmiş ve yoksulluk içinde yaşamaya başlamıştır. Tess, daha iyi bir yaşam umuduyla Alec d'Urberville'in yanına çalışmaya gider, ancak burada Alec tarafından cinsel saldırıya uğrar ve toplumsal normlar gereği damgalanır (Hardy, 2014: 84-90). Tess, toplumsal ahlakın ve geleneklerin kurbanı olur. Onun yaşadığı trajedi, modern kapitalist toplumda sınıf farklarının, toplumsal normların ve cinsiyet rollerinin bireyleri nasıl ezdiğini ortaya koyar. Yaşadığı haksızlıklara ve zorlayıcı koşullara rağmen Tess kendi özgürlüğünü ve kimliğini aramaya çalışır. Ancak Hardy, kapitalist modernitenin bireylere nasıl bir "kader" dayattığını ve bu kaderin onları çaresizliğe sürüklediğini açıkça gösterir. Tess, romanda toplumun ahlaki baskıları ve ekonomik zorluklar karşısında trajik bir sonla karşılaşır. Tess'in bu trajedisi, modern kapitalizmin bireyleri toplumsal sınıflara, ekonomik koşullara ve ahlaki değerlere nasıl hapsettiğini ve bu sistem içerisinde bireylerin nasıl kaybolduğunu çok gerçekçi bir şekilde tasvir eder. Hardy'nin romanı, sadece Tess'in değil, 19. yüzyılda toplumsal ve ekonomik sistemin içinde sıkışan birçok insanın hikâyesini evrensel bir şekilde ele alan büyük eserlerden biridir.

Honore de Balzac'ın *Goriot Baba'sı*, George Elliot'ın *Middlemarch'ı*, Émile Zola'nın *Germinal'i*, Henrik Ibsen'in *Bir Bebek Evi*, hatta Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza'sı*, Tolstoy'un *Anna Karenina'sı* sanayi kapitalizminin ve ardından gelen kapitalist modernitenin insanları ne hale getirdiğini ortaya koyan 19. Yüzyılda yazılmış diğer en önemli edebi eserlerdir. Bu eserler, Sanayi Devrimi ve kapitalizmin bireyleri kendi varoluşlarından koparıp ekonomik ve sosyal yapılarla nasıl sınırladığını ortaya koyarlar. Edebiyat, bu bağlamda kapitalist modernite ve bireyin ontolojik krizini ele almanın en etkili yollarından biri olmuştur. Bu erken örnekler, 19. yüzyıl edebiyatının modernitenin getirdiği kimlik sorunlarını ele almadaki öncülüğünü gösterir. 20. yüzyıl edebiyatı ise bu temaları daha da derinleştirerek modern kapitalist toplumun birey üzerindeki etkilerinin çok daha yıkıcı hale geldiğini gerek biçim gerekse içerik açısından ortaya koyar. Bu çerçevede çok sayıda eserden bahsedilebilir. Ancak bu eserlerin arasından Thomas Mann'ın 1901'de yayımladığı *Buddenbrooklar: Bir Ailenin Çöküşü*, Franz Kafka'nın 1915 tarihli *Dönüşüm*'ü, Albert Camus'nün ilk baskısı 1942'de yapılan *Yabancı'sı*, George Orwell'in 1949'da basılan *1984*'ü ve Samuel Beckett'in 1953 yılında çıkan *Godot'u Bekleyen*'i özel bir yere ve öneme sahiptir. Bu beş eser, 20. yüzyıl edebiyatında kapitalist modernitenin bireyler üzerindeki yıkıcı etkilerini ele alan ve toplumsal yapıların bireyleri nasıl biçimlendirdiğini derinlemesine inceleyen önemli örneklerdir. Bu eserler, modern kapitalizmin bireyleri sadece toplumsal yapıların baskısı altında tutmakla kalmadığını, aynı zamanda onların kimliklerini, duygusal dünyalarını ve varoluşlarını derin bir krize sürüklediğini ortaya koyar.

Thomas Mann'ın (2023) *Buddenbrooklar*'ı kapitalist modernitenin çok etkin bir aşamaya geçmekte olduğu bir dönemin başlangıç noktasında yayımlanmıştır. Mann, kapitalist düzenin birey ve aile üzerindeki yıkıcı etkilerini üç kuşak boyunca sürdürdüğü bu romanda, Sanayi Devrimi ile kapitalist üretim süreçlerinin nasıl toplumun her alanına nüfuz ettiğini gözler önüne serer. Aileler, bu süreçte bireysel mutluluklarını feda ederek toplumsal ve ekonomik başarı peşinde koşarlar, ancak sonunda sistemin çarkları altında ezilirler. Raymond Williams'ın (1973: 245) işaret ettiği gibi, toplumsal değişimlerle geleneksel değerlerin yerini kapitalist çıkarlar aldıkça, bireylerin kimlik krizleri ve duygusal çöküşleri kaçınılmaz hale gelir.

Roman, Buddenbrook ailesinin 1830'lardan, yani Sanayi Devrimi'nin başlangıç döneminden kapitalist modernitenin yükselişe geçtiği 1880'lere kadar üç kuşak boyunca yaşadığı sosyal ve ekonomik çöküşe odaklanır. Mann, bu eserinde özellikle toplumsal değişimler, kapitalizmin etkileri, bireysel kimlik ve aile bağlarının çözülmesi gibi temaları işleyerek, modern kapitalist toplumun bireyler üzerinde yarattığı baskıları ve çelişkileri gözler önüne serer. Buddenbrook ailesi, ticaretle uğraşan burjuva sınıfına mensup bir ailedir ve romanın başında büyük bir zenginliğe sahiptir. Ancak, aile bu büyük zenginliği sonraki kuşaklar boyunca sürdürmez ve giderek ekonomik bir çöküşe doğru ilerler. Aile, bir yandan kapitalizmin taleplerine uyum sağlamaya çalışırken, diğer yandan bu taleplerin altında ezilerek çöküşe doğru sürüklenir.

Romanın merkezindeki karakterlerden biri olan Thomas Buddenbrook, kapitalizmin getirdiği başarıyı devam ettirmeye çalışan ancak bu süreçte manevi değerlerden kopan bir karakter olarak öne çıkar. Thomas, kapitalist başarıyı elde etmek için yoğun çaba sarf eder, ancak bu çaba onu giderek daha yalnız ve yabancılaşmış bir birey haline getirir. Ailesinin ticaretle ilgili beklentilerini karşılamaya çalışırken, içsel bir boşluk ve anlamsızlık hissiyle boğuşmak zorunda kalır. Ailenin en genç üyesi olan Hanno Buddenbrook, kapitalist dünyanın taleplerine ve baskılarına uyum sağlayamayan bir başka karakterdir. Hanno, sanata ve müziğe tutkun bir gençtir, ancak ailesinin ticari başarı beklentileri ve kapitalist dünyanın talepleri onu bunaltır. Hanno'nun sanatçı ruhu, kapitalist ilişkiler ağında anlam bulamaz ve bu nedenle büyük sonunda altından kalkamayacağı derin içsel çatışmalar yaşar. Romanda tasvir edilen Hanno'nun durumu, kapitalist sistemin bireysel yaratıcılığı ve sanatsal tutkuları nasıl boğduğunu ve bu tür bireylerin bu sistem içinde var olma şanslarının kapitalizmin vahşi dişlileri arasında nasıl azaldığını gösterir: Kapitalist sistem, bireylerin ekonomik başarıya odaklanmalarını ve işlevsel olmalarını talep ederken, Hanno gibi sanatsal ve manevi yönleri güçlü bireyler için bu dünyada yer yoktur.

Roman boyunca, Buddenbrook ailesi sürekli olarak toplumsal normlara ve kapitalist dünyanın kurallarına uyum sağlamaya çalışır. Ancak bu uyum çabası, aile üyelerinin kendi içsel kimliklerinden ve manevi değerlerinden uzaklaşmalarına neden olur, bireyler hem kendi içsel arzularıyla hem de toplumsal normlarla çatışırlar. Buddenbrook ailesi, toplumun onlardan beklediği kapitalist başarı ve sosyal statüye ulaşmak için sürekli bir çaba içerisinde olur. Ancak bu çaba, aile üyelerinin kendi kişisel mutluluklarını ve içsel tatminlerini feda etmelerine neden olur. Romanda modern kapitalist dünya bireylerin kimliklerini toplumsal normlar ve ekonomik başarılar üzerinden tanımladığı için, bu sürecin bireyleri kaçınılmaz olarak kendi varoluşlarına yabancılaştırdığı anlatılır. Bu çerçevede Buddenbrooklar ailesinin 4 kuşağını birbirine bağlayan, onlar üzerinde belirleyici etki bırakan olgu kapitalizm ve onun beraberinde getirdiği kapitalist ilişkilerdir. İlk kuşak Buddenbrooklar, kapitalist düzenin getirdiği fırsatlarla büyük bir zenginlik elde ederken, sonraki kuşaklar bu zenginliği sürdürülemez ve giderek toplumsal çöküşe doğru sürüklenirler. Aile, sonunda toplumsal ve ekonomik olarak dağılır ve bir daha toparlanamaz. Ailenin bu trajik sonu modern kapitalist dünyaya ilişkin önemli bir mesaj barındırır: Kapitalist toplumda başarı elde eden birey ya da aileler, bu başarıyı sürekli kılmakta zorlanır. Kapitalist sistem, bireylere ve ailelere sürekli olarak daha fazlasını talep eden bir düzen sunar. Ancak bu düzenin sürdürülebilir olmaması, bireyleri de zamanla çöküşe sürükler. Bu çöküş durumu Buddenbrooklardan yaklaşık on beş yıl sonra yayımlanan bir başka eserde, Kafka'nın (2022) *Dönüşüm*'ünde çok daha belirgin bir nitelik kazanacaktır.

Franz Kafka'nın *Dönüşüm* (2022) adlı kısa romanı, modern kapitalist toplumun Buddenbrooklar'da ortaya konan yıkıcı etkilerini ve insana getirdiği yabancılaşma boyutunu derinlemesine işleyen bir başka güçlü eserdir. Gregor Samsa'nın bir sabah devasa bir böceğe dönüşmesiyle başlayan roman, bireyin modern toplumdaki değersizleşmesini ve yalnızlaşmasını gözler önüne serer. Gregor ilk başta işe gitmesi gerektiğini düşünür, çünkü ailesinin ona bağımlı olduğunu ve işini kaybetmemesi gerektiğini hisseder. Ancak artık bir böceğe dönüşmüş olan Gregor, bu işlevi yerine getiremez. Bedeni onu çalışmaktan alıkoyar, ancak zihinsel olarak hâlâ işini kaybetme korkusu yaşamaktadır. Kapitalist toplumun bireyleri nasıl sadece "iş" ile tanımladığı ve insanı bu rol dışında değersiz kıldığı romanda açıkça gösterilir. Gregor'un dönüşümü, bu düzende bir çalışanın yalnızca işlevsel rolüyle tanımlandığı ve işlevsiz hale geldiğinde toplumun gözünden düştüğünü ortaya koyar.

Gregor'un böceğe dönüşmesiyle birlikte ailesiyle olan ilişkileri de büyük bir değişim geçirir. Eskiden ailesinin geçimini sağlayan ve değerli bir birey olarak görülen Gregor, dönüşümünün ardından ailesi tarafından bir yük olarak görülür. Gregor'un babası, ilk başta onun varlığını tamamen reddeder ve ona düşmanlık besler. Artık çalışamayan Gregor, ailesi ve toplum tarafından da değersiz olarak görülür ve fiziksel olarak dışlanır. Gregor odasında yapayalnız kalır. Bu yalnızlık, Gregor'un toplumdaki kopuşunu ve artık toplumsal bir varlık olarak kabul edilmediğini sembolize eder. Gregor'un yabancılaşmasını ve kimlik kaybını temsil eden odası

gün geçtikçe bir hapishaneye dönüşür. Önceleri ailenin merkezi olan Gregor, dönüşümüyle birlikte kapalı bir odada bir "böcek" olarak dışlanmış bir hayata sürüklenir.

Ailesi tarafından reddedilen, çalışamaz hale gelen ve toplumsal bağlarını kaybeden Gregor, fiziksel ve duygusal bir çöküş yaşar. Kafka, Gregor'un ölümüyle birlikte modern kapitalist toplumun bireyler üzerindeki yıkıcı etkisini de ortaya koyar: Gregor'un ölümü üzerinden kapitalist modernitenin bireyleri nasıl 'insanlıktan çıkardığını' ve onları sadece işlevsel varlıklar haline getirdiğini anlatır. Gregor'un ölümünden sonra ailesi, sanki bir yükten kurtulmuş gibi yaşamlarına devam eder ve daha iyi bir geleceğe odaklanır. Bu hızla unutmaya edimi, bu yasını bile tam tutamadan hayatın hayhuyuna teslim oluş, kapitalist toplumun bireyleri sadece ekonomik işlevsellikleriyle değerlendirdiği ve bu işlevselliği kaybedenlerin nasıl dışlandığını nasıl bir 'yabancı'ya dönüştürdüklerini bir kez daha gözler önüne serer. Kafka'nın ardından Albert Camus bu yıkıcı sonucu 'yabancı' kavramı üzerinden işleyecektir.

Albert Camus'nün (2019) *Yabancı* adlı romanı modern toplumda bireyin yabancılaşma, anlamsızlık ve kimlik krizleri ile nasıl yüzleştiğini sarsıcı bir dil ve üslupla ele alan varoluşçu düşüncenin en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilir. Romanın ana karakteri Meursault, toplumsal normlara uyum sağlayamayan, hayatın anlamı konusunda kayıtsız kalan ve bu kayıtsızlık nedeniyle toplumsal yapıdan kopuk yaşayan bir bireydir. Romanın başında, Meursault'un annesinin ölüm haberini alışılmadık bir kayıtsızlıkla karşılaması, karakterin toplumsal normlara karşı ne denli yabancılaştığını ortaya koyar. Annesinin ölümüne üzülmemesi, yas tutmaması ve cenaze sırasında sergilediği soğukkanlılık, toplumun beklediği duygusal tepkilere tamamen aykırıdır. Bu kayıtsızlık, Meursault'un varoluşsal bir boşluk içinde olduğunu ve hayatın anlamını sorgulayan bir birey olduğunu gözler önüne serer.

Geleneksel olarak insanlar, ölen yakınları için yas tutar ve duygusal bir tepki gösterirler. Ancak Meursault, bu beklentilerin dışına çıkarak sadece fiziksel rahatsızlıklarından şikâyet eder ve annesinin ölümüne duygusal bir anlam yüklemeyi. Meursault'un Marie ile olan ilişkisi, onun toplumsal ve duygusal normlara karşı olan kayıtsızlığını bir kez daha gösterir. Marie, Meursault'a evlenme teklif ettiğinde, Meursault ona âşık olmadığını, ancak evlenmekte de bir sakınca görmediğini söyler. Meursault'un bu yanıtı, aşkın ve evliliğin toplumda değer verilen anlamlarını sorgular niteliktedir. Onun için bu tür bağlar, duygusal bir derinlikten yoksun, sadece toplumsal düzenin parçası olan bağlardır. Meursault, Marie ile vakit geçirmekten hoşlansa da ona karşı derin bir sevgi ya da bağlılık hissetmez. Marie'nin ona âşık olup olmadığını sormasına karşılık Meursault, bunun bir anlam taşımadığını belirtir. Bu kayıtsızlık, modern toplumun aşka, evliliğe ve insan ilişkilerine yüklediği anlamların da onun için ne kadar önemsiz olduğunu gösterir.

Meursault, aşkın ve insan ilişkilerinin anlamsızlığına inanan bir karakterdir ve bu inancı onun toplumdaki daha da uzaklaşmasına neden olur. Meursault, sahilde hiçbir açık gerekçesi olmadan bir Arap'ı öldürür. Bu eylem, varoluşsal anlamsızlık temasıyla sıkı bir bağlantı içindedir. Meursault, suçu işlerken güneşin yakıcı sıcağı dışında bir neden öne sürmez; bu da onun neden-sonuç ilişkilerini ve toplumsal ahlak normlarını hiçe sayan bir karakter olduğunu gösterir. Cinayet sahnesi, Meursault'un hayatın anlamsızlığına dair inancını vurgular. Güneşin sıcaklığı, Meursault'un zihnini bulandırır ve onu bu irrasyonel şiddet eylemini gerçekleştirmeye iter. Toplum, bir cinayet karşısında mantıklı bir neden ve ahlaki bir açıklama beklerken, Meursault'un böyle bir gerekçe sunmaması, onun topluma ne kadar yabancılaştığını gösterir. Cinayetin ardındaki bu anlamsızlık, Meursault'un varoluşsal krizini daha da derinleştirir (Camus, 2019: 77-89). Meursault'un yargılandığı mahkeme bölümü (Camus, 2019: 45-53), toplumun ona olan tepkisinin ve Meursault'un toplumsal normlara ne kadar aykırı düştüğünün bir yansımasıdır. Mahkeme, Meursault'un cinayetini değil, annesinin cenazesinde gösterdiği kayıtsızlığı ve topluma uymayan davranışlarını yargılar. Toplum, Meursault'un bir katil olduğunu düşünmekten çok, onun bir "yabancı" olduğunu ve toplumsal kurallara uymadığını sorgular. Mahkeme, Meursault'un ahlaki değerlere ve toplumsal normlara olan kayıtsızlığını bir suç unsuru olarak değerlendirir ve onun toplumla olan uyumsuzluğu, idam cezasına çarptırılmasının ana nedene dönüşür (Camus, 2019: 90).

Romanın sonuna doğru Meursault, idamını beklerken hayatın anlamsızlığı ile barışır. Artık kendini toplumsal kuralların ve anlamların dışına çıkararak, dünyanın ve hayatın absürtlüğünü kabul eder. Meursault, hayatın hiçbir anlam taşımadığını ve ölümlle yaşam arasında bir fark olmadığını fark eder. Bu varoluşsal kabulleniş, Camus'nün felsefi görüşlerini yansıtır. Camus, hayatın anlamsızlığını kabul eden bireylerin bu anlamsızlıkla başa çıkabileceğini savunur ve Meursault, tam da bu noktaya ulaşmıştır (Camus, 2019: 98-110). Meursault'un bu son kabullenışı, onun varoluşsal krizinin sona erdiğini ve hayatın absürtlüğünü kabul ettiğini gösterir. Bu kabulleniş Meursault'un özgürlüğünün bir simgesi haline gelir. Toplum, onun yabancılaşmasını bir suç olarak görse de Meursault bu durumu kişisel bir özgürlük olarak algılar. Romanın sonunda, Meursault ölümden korkmamaya başlar ve hayatın anlamsızlığına dair huzur bulur (Camus, 2019: 108-110). Camus'nün (2019) *Yabancı*'sındaki varoluşsal yabancılaşma, bireyin toplumsal normlara karşı verdiği içsel bir mücadeleyi yansıtırken George Orwell'in (2021) *1984* adlı romanında bu yabancılaşma, dışsal bir baskı rejimi tarafından dayatılır. Her iki eserde de bireyin özgürlüğü kısıtlanmış ve modern toplumun dayattığı yapılar içinde kaybolmuş bir varoluş sergilenir. Camus'nün bireysel özgürlük ve anlamsızlıkla başa çıkma teması, Orwell'in distopik dünyasında totaliter bir kontrol mekanizmasıyla daha da derinleşir.

George Orwell'in (2021) *1984* adlı romanı bireysel özgürlüklerin ortadan kalktığı, rasyonel düşüncenin yerini sürekli gözetim ve manipülasyonlara bıraktığı totaliter bir dünyayı tasvir eder. Ağır bir devlet kontrolünün sistemin dışlılarını devindirdiği bu dünyada "Büyük Birader" (Big Brother), tüm toplum üzerinde mutlak otoriteye sahip bir figürdür ve herkesin hayatını gözetim altında tutar. Romanın ana karakteri Winston Smith, sürekli izlenme hissiyle yaşar. Her an gözlenebileceği korkusu, bireyin kendi içsel dünyasını kaybetmesine ve tamamen devletin kontrolü altında yaşamasına neden olur. Winston, her yerde bulunan telekranlar aracılığıyla gözetlenir ve bu gözetim, onun düşünce ve davranışlarını kontrol altında tutar. Bu gözetim mekanizması, bireysel özgürlüğü tamamen ortadan kaldırır ve bireyi sürekli olarak devletin normlarına uyum sağlamaya zorlar. Dolayısıyla Winston, bu gözetim altında yalnızca dışsal değil, aynı zamanda içsel bir baskı yaşar. Devletin tüm bireyleri izlediği bu düzen, bireylerin kendi düşüncelerini bile özgürce ifade edemeyecek kadar kontrol altında olduklarını gösterir. Romanın en çarpıcı imgelerinden biri, Düşünce Polisi'dir. Bu gizli polis gücü, insanların yalnızca davranışlarını değil, düşüncelerini de denetler. 1984'te, "düşünce suçu" (thoughtcrime) işlemek en büyük suçtur ve bireylerin özgür düşünceleri bile cezalandırılır. Winston, "Büyük Birader"e karşı gizli bir nefret besler ve bu düşüncesi nedeniyle sürekli suçluluk duyar. Düşünce Polisi'nin her bireyi izleyebildiği bu toplumda, bireylerin zihinsel özgürlüğü tamamen yok edilmiştir. Winston'un, özgürce düşünmemesi ve düşündüğü için cezalandırılma korkusu, onun topluma karşı yabancılaşmasını daha da derinleştirir. Bireyin özgürlüğünün tamamen devlet kontrolü altına alınması, Althusser'in (1971: 135) de vurguladığı gibi, devletin bireyleri sadece fiziksel değil, ideolojik olarak da kontrol ederek onların bilinçlerini şekillendirdiğini gösterir.

Bu çerçevede *1984*'te, devletin bireyleri kontrol altında tutmak için kullandığı en güçlü araçlardan biri dilin manipülasyonudur. "Yenikonuş" (Newspeak) adı verilen bu dil, bireylerin düşünce yeteneklerini kısıtlamak amacıyla geliştirilmiştir. Dilin kelime dağarcığı sürekli olarak daraltılarak, bireylerin sistem karşıtı düşünceler geliştirmesi engellenir. Düşünceyi ifade etmenin bir yolu kalmadığında, özgür düşünce de ortadan kalkar. Bu dil manipülasyonu, bireylerin kimliklerini ve gerçeklik algılarını tamamen devletin kontrolüne bırakır. Winston, dilin bu şekilde sınırlandırılmasının bireyler üzerinde ne kadar yıkıcı bir etkisi olduğunu fark eder. Gerçeklik, dil aracılığıyla manipüle edildiği için, bireylerin neyin doğru, neyin yanlış olduğunu anlaması bile imkânsız hale gelir. Romanda kurgusal düzlemde ortaya konan bu durum modern kapitalist toplumlarda medyanın, dilin ve iletişim araçlarının bireyleri nasıl yönlendirdiğine dair güçlü bir eleştiridir.

Orwell *1984*'te başka önemli bir imge daha ortaya koyar: "Çiftdüşün" (Doublethink). Bu kavram romanda bireylerin aynı anda iki çelişkili düşünceyi kabul etmek zorunda bırakıldıkları, bireyler üzerindeki devletin ideolojik baskısının hangi bıyutlara vardığını gösteren bir kavramdır.

Winston, “Büyük Birader”in propagandalarını biliyor olmasına rağmen, çelişkili düşünceleri aynı anda kabullenmek zorunda kalır. Örneğin, "Savaş Barıştır," "Özgürlük Kölelik," "Cehalet Güçtür" gibi sloganlar, bireylerin gerçekliği sorgulama yetilerini kaybettiklerini gösterir (Orwell, 2021: 6). Williams (1973), bu manipülasyonun ve dilin gücünün bireyin sadece düşüncelerini değil, aynı zamanda tarih algısını da nasıl biçimlendirdiğini vurgular. *The Country and the City* eserinde belirttiği gibi, totaliter bir rejimde dilin sınırlandırılması, bireylerin hem kişisel deneyimlerini hem de toplumsal hafızayı unutmalarına neden olur: Böylece, dilin yok edilmesi ve yeniden şekillendirilmesiyle, insanlar sadece geçmişlerini kaybetmekle kalmaz, aynı zamanda geleceğe dair umutlarını ve eleştirel düşünme yeteneklerini de yitirirler (Williams, 1973: 187-189). Winston, bu sistemin yalanlarına karşı direnmeye çalışsa da “ÇiftDüşün” mekanizmasının etkisiyle gerçekliğe dair bir türlü net bir fikir oluşturamaz.

Romanın ana karakteri Winston, “Büyük Birader”in otoriter yönetimine karşı isyan etmeye çalışır. Winston, sistemden kaçma arzusuyla Julia ile yasak bir aşk ilişkisine başlar. Ancak, romanda devletin birey üzerindeki baskısı o kadar güçlüdür ki sonunda Winston yakalanır ve O’Brien tarafından işkenceye maruz kalır. O’Brien, Winston’a işkence yaparken onu yeniden programlar ve “Büyük Birader”e tam bir sadakat beslemesini sağlar. Winston’ın yenilgisi, bireyin topluma ve sisteme karşı koyma gücünün ne kadar sınırlı olduğunu, devletin birey üzerindeki mutlak kontrolünün, bireysel özgürlüğü tamamen yok ettiğini simgeler gibidir. Winston da sonunda kendi iradesini kaybeder ve sistemin bir parçası haline gelir. Romanın sonunda Winston, “Büyük Birader”e duyduğu nefretten tamamen arınır ve ona tam bir sadakat besler. Winston, toplumun normlarına boyun eğerek kendisini devletin bir parçası haline getirir ve artık kendi düşüncelerini sorgulamaz. Bu final, bireyin modern totaliter sistemler karşısında nasıl ezildiğini ve kendi kimliğini tamamen yitirdiğini gözler önüne serer. Winston, devletin bir yansıması haline gelir ve kendine ait hiçbir düşünce veya iradesi kalmaz. Bu noktadan sonra edebi-estetik alanda artık çok daha çaresiz bir durumla karşılaşacağımız bir yaklaşım belirir. ‘Bütünüyle kontrol altına alınan insan’ imgesi yerini modern insanın anlam arayışının boşunalığını ve varoluşsal çaresizliğini anlatan metinlere bırakır. Bu metinlerin en yetkinlerinden birisi kuşkusuz Samuel Beckett’in eserleri, özellikle *Godot’yu Beklerken*’dir.

Samuel Beckett’in (2006) *Godot’yu Beklerken* adlı eseri zaman, amaçsızlık, bekleyiş ve umut temalarını kullanarak modern insanın dünyada ulaştığı anlamsızlık ve kaybolmuşluğu tasvir eder.

Beckett’in bütün eserleri bu temalar üzerinde inşa edilmişlerdir. *Godot’yu Beklerken*, iki ana karakter olan Vladimir ve Estragon’un, bir ağaç altında Godot adında birini beklemeleriyle başlar. Godot’nun kim olduğu ya da neden beklenmesi gerektiği oyunda açıkça belirtilmez, ancak karakterler sürekli onun geleceğini umut eder. Vladimir ve Estragon’un bekleyişi, bir şeylerin değişeceği umuduyla geçen boş bir zamandır, ancak bu bekleyişin hiçbir zaman bir sonuca ulaşmaması, hayatın anlamsızlığını gösterir: İnsan anlamın asla ulaşılabilir olmadığı bir dünyada sürekli anlamak aramak ve böylelikle varoluşunu sürdürmek zorundadır. Bu bakış açısına göre modern dünyada bireyler, belirli hedeflere ulaşmak için çaba sarf etseler de bu hedeflerin çoğu kez boş olduğu ve aslında hiçbir anlam taşımadığı bir döngü içinde yaşar gibidirler. Modern insan, bir çözüm ya da kurtuluş ararken, aslında bu çabanın ne kadar boş olduğunu fark edemez. Beckett bekleyiş temasını absürdizmin temel kavramlarından olan anlamsız yaşam döngüsüne bir eleştiri olarak sunar.

Pozzo ve Lucky, oyunun diğer önemli karakterleridir ve efendi-köle ilişkisi içerisindedirler. Pozzo, Lucky’ye emir veren bir ‘efendi’ rolündedir, ancak bu ilişkinin de bir anlamı yoktur. Lucky, emirleri yerine getirir, ancak onun yaşadığı hayatın da hiçbir anlamı yoktur. Pozzo’nun Lucky’ye olan bağımlılığı, modern kapitalist toplumlarda insanların birbirlerine bağımlı oldukları, ancak bu bağımlılığın da bir anlam taşımadığına ilişkin eleştirel bir perspektifi barındırır.

Pozzo ve Lucky’nin sahneleri, insanların sosyal rollerinin ve görevlerinin anlamsızlığına işaret eder. Oyunda Pozzo’nun körleşmesi ve Lucky’nin giderek daha sessiz hale gelmesi, bu ilişkideki

anlamsızlığı ve bireylerin birbirlerine karşı bile anlam üretemeyecek duruma geldiklerini çağdaş dünyanın halini gözler önüne serer.

Oyun boyunca zamanın geçişi herhangi bir ilerleme veya gelişme olmaksızın döngüsel bir şekilde devam eder: Zaman, Beckett'te ilerlemeyi, sürekli bir "şimdi" içinde döner durur. Vladimir ve Estragon, her gün Godot'yu bekler, ancak her günün sonunda hiçbir şey değişmez. Beckett'in bu döngüsel zaman kullanımı modern insanın zaman algısının anlamsızlığını ve yaşamın tekrarlayıcı doğasını vurgular. Beckett, böylelikle, bireyin kapitalist düzen içinde sadece çalışmak, beklemek ve çaba sarf etmek zorunda kaldığı ama hiçbir zaman gerçek bir "varış noktası" olmadığı gerçeğini gözler önüne serer. *Godot'yu Beklerken*'deki bu bekleyiş, modern kapitalist dünyanın bireylere sunduğu umutların ne kadar boş olduğunu eleştirir. Beckett'in eserlerinde, kapitalist modernitenin bireyleri anlam arayışına zorlaması, ancak bu anlamın asla bulunamaması ana temalardan biridir. Kapitalizm, bireyleri üretmeye, tüketmeye ve maddi dünyada başarılı olmaya iter, ancak bu çaba genellikle bir anlamsızlık duygusuyla sonuçlanır.

Sonuç

Sanayi Devrimi ve kapitalizmin yükselişi, insanlık tarihinin en köklü dönüşümlerinden birini başlatarak modern dünyanın yapı taşlarını oluşturmuştur. 18. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi, kısa sürede tüm Avrupa ve dünyaya yayılmış, toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıları temelden değiştirmiştir. Bu süreç, yalnızca üretim biçimlerini değil, aynı zamanda bireylerin toplumsal rollerini, kimlik algılarını ve yaşam biçimlerini de yeniden şekillendirmiştir. Geleneksel zanaatkarlık ve tarım ekonomisine dayalı yapılar, kitlesel üretime dayalı sanayi toplumlarına dönüşmüş ve bu değişim, bireylerin üretim süreçleriyle olan ilişkilerini köklü bir biçimde yeniden tanımlamıştır. Makinelerin kontrol ettiği, tekrarlayıcı ve monoton görevlerle sınırlandırılmış iş gücü, bireylerin emeklerine ve topluma yabancılaşmasının başlangıcını oluşturmuştur. Bu bağlamda birey, Marx'ın ortaya koyduğu gibi, emeğine yabancılaşmış, kendi emeği üzerindeki kontrolünü kaybetmiş sonunda da üretim sürecinin bir dışlisi haline gelmiştir.

Sanayileşmenin tetiklediği bu ekonomik dönüşümler, beraberinde derin toplumsal değişimleri getirmiştir. Feodal toplumların çözülmesiyle modern ulus devletlerin yükselmesi, bireylerin kırsal yaşamdan koparak şehir merkezlerine akmasına neden olmuştur. Hızla artan kentleşme, insanları geleneksel sosyal bağlardan kopararak onları modern şehir hayatının anonim ve bireyci yapıları içerisinde yalnızlaştırmıştır. Kapitalist sanayileşmenin getirdiği toplumsal tabakalaşma, bireyleri yeniden konumlandırmış ve zengin ile yoksul arasındaki uçurumu derinleştirmiştir. Marx'ın kuramında ortaya konulduğu gibi, bu toplumsal tabakalaşma, sınıfsal bir çatışmanın temelini atarken, bireylerin toplum içindeki rollerini ekonomik güçler tarafından tanımlanan işlevsel varlıklara dönüştürmüştür. Modernitenin vaat ettiği özgürlük bu açıdan bireyleri ekonomik sistemin bağımlısı haline getirirken, bu özgürlük vaadi aslında onları daha fazla sınırlayan toplumsal yapılara tabi kılmıştır.

Gerçekleşen ekonomik dönüşüm, bireylerin kimlik algılarını da derinden etkilemiştir. Marx'ın yabancılaşma kavramı, sadece üretim süreçleriyle sınırlı kalmayıp, bireylerin kendi varoluşlarına yabancılaşmasını da içerir. Kapitalist toplumlarda bireyler, sadece emek gücü olarak değer kazanır ve bu da onların kimliklerini işlevsel roller üzerinden tanımlamalarına neden olur. Bu noktada modernitenin özgürlük vaadi bir yanılsamaya dönüşür, çünkü birey üretim araçlarına sahip olmadıkça, toplumsal yapı üzerinde gerçek bir kontrol sağlayamaz. Kapitalist sistem, bireylerin sadece üretim süreçlerine uyum sağlamalarını değil, aynı zamanda bu süreçlerde kendilerini kaybetmelerini zorunlu kılar. Bu yabancılaşma durumu, bireyin kimliğini kaybetmesine ve kendi varoluşsal özünden uzaklaşmasına yol açar; bu durum, edebiyat eserlerinde bireylerin içsel dünyalarında yaşadıkları derin kimlik krizleri olarak karşımıza çıkar.

Kapitalizmin bir diğer önemli etkisi ise, bireylerin toplumsal kimliklerini tüketim kültürü ve maddi değerler üzerinden tanımlamalarıdır. Sanayi kapitalizmi, bireyleri birer tüketici haline getirirken, meta fetişizmi bireylerin kendi varoluşlarını tüketim eylemi üzerinden anlamlandırmalarına yol açmıştır. Walter Benjamin'in "flaneur" kavramı, modern bireyin şehir hayatındaki bu metalaşmış dünyada bir gözlemciye dönüştüğünü, ancak bu dünyaya yabancılaşmasına rağmen kendini oraya ait hissettiğini ifade eder. Bireyler, maddi dünyada kendilerini kaybederken, bu süreçte pasif gözlemciler olarak varlık göstermeye başlar. Bu durum, modern kapitalizmin bireyleri sadece birer tüketici olarak var eden, onları gerçek kimliklerinden koparan yapısını açıkça ortaya koyar.

Sanayileşmenin yarattığı toplumsal dönüşümler, Durkheim'in (2005, 1984) öne sürdüğü gibi, toplumsal dayanışmanın değişen doğasıyla bireyleri derin bir anlam boşluğuna sürüklemiştir. Geleneksel topluluk bağlarının çözülmesiyle birlikte, bireyler işbölümüne dayalı bir toplumda işlevsel roller üstlenmiş, ancak bu süreçte toplumsal aidiyet duygularını yitirmişlerdir. Sanayileşmeyle gelen hızlı değişimler, toplumsal normların zayıflamasına ve bireylerin bu normlara yabancılaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, modern bireyler giderek daha fazla anonimleşirken, toplumsal bağlar çözülmüş ve bireyler yalnızca işlevsel varlıklara dönüşmüşlerdir.

Simmel'in kentleşme ve modern birey üzerindeki gözlemleri de bağlamda önemlidir. Modern şehirlerde bireyler, hızla artan sosyoekonomik etkileşimlerle çevrilmiş olsalar da, bu etkileşimler yüzeysel ve geçici hale gelmiştir. Simmel'in (2015, 2011) ortaya koyduğu gibi, modern birey, kentsel yaşamın hızına ve karmaşıklığına uyum sağlamak için bir tür kayıtsızlık (blazé) tutumu benimsemek zorunda kalır. Bu tutum, bireylerin duyarsızlaşmasına ve iç dünyalarına çekilerek toplumsal hayattan yabancılaşmalarına yol açar. Simmel'in öngördüğü bu duyarsızlaşma, modern kent yaşamında bireyin kendisini hem kalabalığın içinde yalnız hissetmesine hem de toplumsal bağlardan koparak derin bir içsel yalnızlık yaşamasına neden olur. Bu süreç, edebiyat ve sanatta sıkça rastlanan modern bireyin yabancılaşmış ve yalnız portresiyle örtüşmektedir.

Weber'in moderniteye dair analizleri ise, kapitalizmin rasyonelleşme sürecine odaklanarak, bireylerin toplumsal yapıların bürokratik doğası altında nasıl sıkıştığını gözler önüne serer. Modern kapitalist toplumlarda rasyonelleşmenin getirdiği kurallar ve bürokratik yapılar, bireyleri daha işlevsel ve mekanik rollere indirgerken, bu süreç aynı zamanda onların kimliklerini ve özgürlüklerini kısıtlayan demir kafesler yaratır. Weber'in "demir kafes" metaforu, bireylerin toplumsal yapılar içindeki işlevselliklerini yerine getirirken özgürlüklerinden nasıl mahrum kaldığını ve toplumsal yapıların onları nasıl daha fazla kontrol altına aldığını açıklar. İnsanın modern toplumda kendini gerçekleştirme alanlarının daralması, kapitalizmin bürokratik doğası içinde bir kimlik ve anlam krizi yaratmış, bu durum da onun varoluşsal sorgulamalarını derinleştirmiştir.

Durkheim, Simmel ve Weber'in bu gözlemleri, sanayi kapitalizmiyle gelen modernitenin bireyleri yalnızlaştıran, toplumsal bağlarını zayıflatan ve kimliklerini işlevsel rollerle sınırlandıran etkilerini ortaya koyar.

Modernite, bireylere ekonomik özgürlük vaat ederken, onları toplumsal bağlardan ve aidiyet duygularından kopararak yalnızlaştırır. Bu noktada Anthony Giddens (2004, 1991) modernitenin bireyci bir yapıya dayandığını ve bu yapı içerisinde geleneksel toplumsal bağların çözülerek yerini modern normlara bıraktığını önemle belirtir. Bu süreç bireylerin toplumsal yapı içerisinde kendilerini yeniden tanımlamalarını zorlaştırmış ve onları kimlik krizlerine sürüklemiştir. Modern kapitalist toplumların bireyleri yalnızlaştırıcı ve toplumsal aidiyetten koparıcı bu yapısı, edebi eserlerde bireylerin yabancılaşma ve kimlik bunalımları olarak işlenmiştir. Bu çerçevede, modernitenin sunduğu özgürlük, bireyleri yalnızca toplumsal yapılar tarafından daha fazla kontrol edilen varlıklara dönüştüren bir paradoksa dönüşmüştür.

Sanayi kapitalizminin şekillendirdiği modernitenin edebi alandaki yansımaları, bireylerin toplumsal yapıdaki yabancılaşmalarının, kimlik krizlerinin ve modern hayatın getirdiği

yalnızlığın edebi eserlerde güçlü bir şekilde işlenmesine zemin hazırlamıştır. Edebi metinlerde, kapitalizmin bireyleri maddi dünyaya ve tüketim kültürüne hapseden etkileri, modern insanın anlam arayışı ve varoluşsal bunalımları üzerinden işlenir. Özellikle 19. ve 20. yüzyıl edebiyatında, bireyin kimliksizleşmesi, metaların dünyasında kayboluşu ve toplumsal bağlarının çözülmesi ve katı bir yalnızlığa sürüklenmesi gibi temalar sıkça işlenmiştir. Bu eserler, modernitenin bireyleri sadece ekonomik varlıklar haline getirip onları kendi öz benliklerinden uzaklaştırdığını gözler önüne sererken, aynı zamanda bu sürecin insan ruhu üzerinde yarattığı derin çatışmaları, çelişkileri ve tahribatı da anlatmıştır.

Kaynakça

- Althusser, L. (1971). *Lenin and Philosophy and Other Essays*. Monthly Review Press.
- Beckett, S. (2006). *Godot'yu Beklerken*. (U. Ün, T. Günersel, Çev.). Kabalcı Yayınevi.
- Camus, A. (2019). *Yabancı*. (A. Sezen, Çev.). Can Yayınları.
- Dickens, C. (2009). *Zor Zamanlar*. (F. Elioğlu, Çev.). Oda Yayınları.
- Durkheim, É. (2005). *Suicide: A Study in Sociology*. Routledge.
- Durkheim, É. (1984). *The Division of Labour in Society*. Macmillan.
- Engels, F. (2013). *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu*. (O. Emre, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Flaubert, G. (2023). *Madame Bovary*. (S. Tiryakioğlu, Çev.). İletişim Yayınları.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press
- Hardy, T. (2014). *Tess of the Durbervilles: A Pure Woman*. First Avenue.
- Harvey, D. (2006). *Paris, Modernitenin Başkenti*. (B. Kılınçer, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.
- Hobsbawm, E. (1999). *Industry and Empire*. Penguin.
- Hobsbawm, E. (1996). *The Age of Revolution: Europe 1789-1848*. Vintage Books.
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Duke University Press.
- Kafka, F. (2022). *Dönüşüm*. (K. Şipal, Çev.). Cem Yayınevi.
- Löwy, M. (2018). *Demir Kafes: Max Weber ve Weberci Marksizm*. (N. Çetinkaya, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Lukács, G. (1963). *The Historical Novel*. Merlin Press.
- Mann, T. (2023). *Budenbrooklar: Bir Ailenin Çöküşü*. (K. Eğin ve Y. Eğin, Çev.). Can Yayınları.
- Marx, K. (2013). *1844 El Yazmaları*. (M. Belge, Çev.). Birikim Yayınları.
- Marx, K. (2011). *Kapital 1: Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili*. (10. Baskı). (A. Bilgi, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K., Engels, F. (2018). *Komünist Manifesto*. (T. Bora, Çev.). İletişim Yayınları.
- Orwell, G. (2021). *1984*. (B. O. Doğan, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Simmel, G. (2015). *Modern Kültürde Çatışma*. (T. Bora, U. Özmakas, N. Kalaycı, E. Gen, Çev.). İletişim Yayınları.

- Simmel, G. (2011). *The Philosophy of Money*. Routledge.
- Thompson, E.P. (1963). *The Making of the English Working Class*. Victor Gollancz Ltd.
- Weber, M. (2012). *Birey ve Toplum II*. (L. Boyacı, Çev.). Yarı Yayınları.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*. (H. B. Akın, Çev.). Adres Yayınları.
- Weber, M. (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Z. Gürata, Çev.). Ayraç Yayınevi.
- Williams, R. (1973). *The Country and the City*. Oxford University Press.

Çatışma beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal kuruluş ile ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.